

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

**Klasická pěstounská péče (příprava, podmínky, průběh)
a problematika kontaktů s biologickými rodiči**

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

Autor práce: Bc. Jana Lišková Fornouzová, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: II.

2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 13. března 2019

.....
Bc. Jana Lišková Fornouzová, DiS.

Poděkování:

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Karolině Diallo, Ph.D. za čas věnovaný jejímu metodickému vedení, za cenné rady a podnětné připomínky. Dále patří poděkování také mojí rodině a zejména manželovi za podporu a trpělivost v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1. Rodina	9
1.1 Syndrom CAN.....	12
1.2 Opuštěné dítě.....	15
1.3 Shrnutí.....	18
2. Náhradní rodinná péče	19
2.1 Osvojení	20
2.2 Poručenská péče.....	21
2.3 Péče jiné fyzické osoby.....	22
2.4 Pěstounská péče	23
2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	24
2.4.2 Příbuzenská pěstounská péče	26
2.4.3 Klasická pěstounská péče.....	30
2.5 Shrnutí.....	31
3. Klasická pěstounská péče.....	32
3.1 Jak se stát pěstounem	32
3.1.1 Zdravotní stav a psychologické vyšetření.....	34
3.1.2 Průběh přípravy.....	36
3.2 Přijetí dítěte	41
3.3 Specifika dětí v pěstounské péči	45
3.4 Práva a povinnosti pěstounů	48
3.5 Finanční zabezpečení pěstounské péče.....	50
3.6 Doprovázení pěstounských rodin.....	53
3.7 Shrnutí.....	56
4. Kontakty s biologickými rodiči.....	58
4.1 Potřeba znát své kořeny	61

4.2 Podporování identity dítěte	63
4.3 Asistované kontakty	65
4.4 Jaký v zahraničí panuje postoj ke kontaktům s biologickou rodinou	68
4.5 Očima dospělých, kteří v pěstounské péči vyrostli.....	70
4.6 Shrnutí.....	73
Závěr	74
Použitá literatura	76
Elektronické zdroje	79
Abstrakt.....	81
Abstract	82

Úvod

Pěstounská péče je téma, které má v naší zemi dlouhou historii a které je zároveň stále více aktuálnější. Již v 19. století psal Vojtěch Franc o tom, že kvalitní a pečlivá výchova je nejlepší prevencí před dalšími sociálně patologickými jevy. A i po více než dvou staletích jsou jeho slova stále aktuální. K útlumu pěstounské péče došlo během komunistického režimu, kdy byla ideologicky preferována kolektivní výchova. V roce 1950 došlo k náhlému zrušení pěstounské péče, část dětí byla svými pěstouny osvojena, drtivá většina dětí však byla ze dne na den umístěna do dětských domovů a ústavů. Díky soustavné a neúnavné práci Zdeňka Matějčka, Josefa Langmeiera a dalších odborníků v oblasti dětské psychologie byly popsány negativní vlivy ústavní péče na vývoj dětí, názor odborné i široké veřejnosti se postupně měnil a vše vyvrcholilo v roce 1973, kdy byl přijat zákon o pěstounské péči, a děti tak mohly být opět umisťovány do rodin.

Snad i kvůli minulosti naší země však zůstává ústavní péče stále nezrušena. V roce 2003 proběhl v zemích po celém světě výzkum zabývající se umisťováním dětí mladších tří let do ústavní péče. Na jednom konci se umístil Island a Slovinsko, kde dochází v průměru k umístění jednoho dítěte z deseti tisíc. Na zcela opačném konci se pak umístilo například Česko, Slovensko, Rumunsko či Maďarsko, kde dochází v průměru k umístění třiceti až šedesáti dětí z každých deseti tisíc.¹ Většina dotčených zemí si z tohoto výzkumu vzala ponaučení, a tak v České republice, jako v jedné z posledních zemí Evropy, jsou i ty nejmenší děti umisťovány do kojeneckých ústavů (které jsou pro lepší dojem veřejnosti přejmenovány na dětská centra) a později do dětských domovů.

Několik posledních let pracuji jako klíčová pracovnice v doprovázející organizaci Sdružení pěstounských rodin z.s. Tato organizace funguje již od roku 1995 a má s doprovázením rodin obrovské zkušenosti a já jsem opravdu vděčná, že mohu být její součástí. Práce ve zkušeném týmu mi dává možnost získat spoustu znalostí a zkušeností, a mohu se tak ve svém oboru stále zlepšovat. Pěstounská péče je pro mě nejen profesním zaměřením, ale je i mým osobním tématem. Její problematika je mi velmi blízká a mrzí mě časté nepochopení ze strany široké veřejnosti, se kterým se setkávám, pokud před skupinou cizích lidí řeknu, že se zabývám prací s pěstounskými rodinami. Nejčastějším

¹ UNICEF, *Compendium of promising practices to ensure that children under the age of three grow up in a safe and supportive family environment*, s. 223-224.

postojem bývá, že pěstouni „to dělají jenom pro peníze“, nechápou, proč by měla být výchova přijatého dítěte náročnější než výchova dítěte vlastního a v neposlední řadě pak znevažují důležitost pěstounské péče, vždyť přece v dětských domovech by o ně bylo materiálně postaráno více než dobře.

Ze všech těchto důvodů jsem si jako téma diplomové práce vybrala právě pěstounskou péči. Aby čtenář mohl pochopit její nezbytnost, bude se první kapitola nejprve věnovat vývoji dítěte a tomu, jak je důležité mít možnost navázat pevnou vazbu k jedné pečující osobě, jak vývoj dítěte pozmění deprivací zkušenost, syndrom CAN a jak je důležité naplňovat nejen biologické, ale i psychologické potřeby, které dítě má. Aby se čtenář mohl zorientovat v jednotlivých typech náhradní rodinné péče, bude druhá kapitola věnována nejprve náhradní rodinné péči obecně a následně budou popsány její jednotlivé typy. Větší prostor bude dán pěstounské péči na přechodnou dobu, příbuzenské pěstounské péči a klasické pěstounské péči.

Na klasickou pěstounskou péči naváže i třetí kapitola. Budou zde popsány podmínky, které je potřeba splnit, pokud se zájemce chce stát pěstounem, jaké jsou nároky na jeho osobnost, přiblížíme si proces přípravy a zprostředkování pěstounské péče. Prostor bude dán také průběhu přijetí dítěte do nové rodiny a tomu, jaká specifika mají děti, které se do pěstounské péče dostávají. Zmíníme si práva a povinnosti pěstounů a rozebereme finanční podporu pěstounských rodin ze strany státu. Závěr kapitoly je pak věnován doprovázení pěstounských rodin – řekneme si, kdo je pověřená osoba, co vlastně znamená doprovázení, proč je důležité oddělit doprovázení od práce OSPOD a jak pracuje s rodinou klíčový pracovník.

Poslední kapitola bude zaměřená na téma kontaktů s biologickou rodinou, tedy na téma, které je mezi odbornou veřejností poněkud ožehavé a nezřídka se stává zdrojem konfliktů. Popíšeme si, proč je pro dítě důležité znát své kořeny, jak můžeme podporovat identitu dítěte a také se dozvíme, jak probíhají asistované kontakty. Každá jednotlivá kapitola je na svém závěru doplněná o shrnutí nejdůležitějších bodů a rovněž jsou do textu zařazeny krátké kazuistiky pro lepší představu a pochopení problematiky. V kazuistikách jsou změněna jména aktérů tak, aby byla zachována jejich anonymita.

Hlavním cílem této diplomové práce je poskytnout čtenáři ucelený materiál, který popisuje klasickou pěstounskou péči jako takovou a zároveň ji dává do souvislosti

s vývojem dětské osobnosti, a přiblížit problematiku kontaktů s biologickou rodinou. Čerpáno bude z Nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.) a zejména z publikací předních českých odborníků (Z. Matějček, H. Pazlarová, J. Nožířová, O. Matoušek, M. Vágnerová a další). Uvedené kazuistiky pocházejí z mé praxe a jména daných klientů jsou změněna.

1. Rodina

„Pro dítě jsou rodiče nejdůležitějšími lidmi na světě. Na jejich chování ve značné míře závisí i to, jakého člověka z něj vychovají a jak se dokáže vyrovnat s vlastním životem.“²

Děti v pěstounské péči se rodí do rodin, které nejsou schopné saturovat často i ty nejzákladnější potřeby. Tělesné i citové strádání se nesmazatelně projevuje na vývoji těchto dětí a formuje jejich osobnost. Raná deprivace, zkušenost, absence možnosti navázat pevnou vazbu k jedné pečující osobě, týrání, zanedbávání či sexuální zneužívání (syndrom CAN), to vše jsou témata, se kterými se pěstounské rodiny potýkají dnes a denně. Z těchto důvodů se první kapitola věnuje právě rodině, jejím dysfunkcím a syndromu CAN. Teprve až pochopíme, jak zásadně tyto situace ovlivňují vývoj dítěte a jeho chování v pozdějším věku, můžeme se věnovat pěstounské péči jako takové. Bez znalostí tohoto pozadí by podané informace byly jen poloviční.

Rodina je důležitou sociální skupinou, která naplňuje řadu nezbytných funkcí, zejména funkce biologické, ekonomické, sociální a psychologické. Úkolem rodiny je poskytovat členům tak důležité bezpečné zázemí, naplňovat potřeby svých členů a zprostředkovávat zkušenosti, které se nedají získat jinde než v rodinném prostředí. Mezi jednotlivými příslušníky rodiny se pak utvářejí vztahy a blízké vazby, pro členy rodiny je příznačné určité typické chování a způsob komunikace. Pokud mluvíme o dysfunkční rodině, mluvíme o tom, že některé důležité potřeby zůstávají nenaplněny a neuspokojeny, rodina tak neplní svoji funkci a může se pro své členy stávat spíše zátěží. Pokud je členem takové rodiny dítě, které ještě nemá zcela vyvinutou osobnost a stále se tak formuje, může dojít k tomu, že mu v souvislosti s narušením zdravého chodu rodiny budou chybět některé důležité zkušenosti a jeho vývoj může být negativně ovlivněn nepříznivými vlivy, které v rodině působí.³

Dítě si tvoří vztah ke své matce již v průběhu těhotenství. I čerstvě narozené dítě pozná a upřednostňuje hlas své matky od hlasu cizích žen a rovněž dává přednost zvukům, které slýchalo v době těhotenství (například je schopné rozlišit vlastní rodný jazyk od cizí řeči). Dítě má již od narození v zásobě velkou škálu mimických obrazů a gest a je schopno

² VÁGNEROVÁ M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 6.

³ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychologie pro pomáhající profese*, s. 617.

tyto výrazy i bezděčně napodobovat. Pokud však chceme jeho potenciál plně využít a rozvíjet jeho sociální „předladění“, je nezbytné, aby byly splněny podmínky ze strany dospělého. Onen dospělý, v ideálním případě matka, musí dítěti věnovat nepřetržitou pozornost, musí se umět vyznat i v nejmenších náznacích a reagovat i na drobné změny v jeho chování. Matka se tak zcela automaticky přizpůsobuje potřebám dítěte, přibližuje svoji tvář k tváři dítěte, přehání svoje výrazy, omezuje se na několik snáze rozlišitelných projevů a tyto projevy opakuje se značnou stereotypií a rigiditou. Díky tomuto je dítěti umožněno začlenit se do afektivní mezilidské komunikace. Vidíme tedy, jak je nezbytné, aby dítě mělo jednu konkrétní pečující osobu, která se mu plně věnuje. Rodičovské chování, které je velmi jemně sladěné s chováním novorozence, umožňuje rychlé učení ve všech směrech.⁴

Ani jednomu jedinému malému dítěti neprospívá, pokud jej na nějakou dobu odloučíme od matky či od pečující osoby. Pokud se navíc v daném okamžiku dítěti nedaří dobře (zdravotní problém, bolest), tím více se dítě cítí ohroženo a odloučení prožívá hlouběji a negativněji.⁵

„Zdá se tedy, že pro úspěšnou socializaci – začlenění dítěte do lidského společenství – je dobře ustavená časná interakční synchronie důležitější než jiné, nápadnější výchovné postupy a snáze postižitelné aspekty sociálního prostředí dítěte.“⁶

Již jen drobná asynchronie v reakcích matky na projevy dítěte se projeví v nedostatku uspokojení z rodičovství. Pokud se tato asynchronie stává častější a připojí se k ní i nedostatek sociální interakce (kam můžeme zahrnout například zaměření se na pouhé ošetřování dítěte, které je tak časté nejen v ústavní péči, ale i v disfunkčních rodinách), pak vede k určité formě deprivace dítěte, což se následně může projevit opožděním či narušením psychického vývoje. Pokud má tedy dítě mít optimální podmínky pro svůj vývoj, je nezbytné, aby mu od počátku byla k dispozici jedna osoba, která se mu bude plně věnovat.⁷

Jedním z výchovných problémů vyvolaných rodiči je takzvaná „nedostupnost rodičů“. Aby dítě mohlo s rodičem navázat zdravý a bezpečný vztah, je nezbytně nutné,

⁴ Srov. LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*, s. 35-39.

⁵ Srov. PREKOP J., *Jak být dobrým rodičem*, s. 13.

⁶ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*, s. 40.

⁷ Srov. „tamtéž“, s. 42-43

aby s rodičem trávil čas. Přičemž záleží nejen na délce společně stráveného času, ale zejména na jeho kvalitě. K nedostupnosti rodiče může docházet jeho přílišným vyčerpáním ohledně zaměstnání, kdy se v domácnosti fyzicky nevyskytuje. Rovněž se ale tento problém týká rodičů, kteří jsou fyzicky přítomni v domácnosti, avšak dítěti se nevěnují tak, aby společně strávený čas byl pro dítě přínosem.⁸

Kolem sedmého měsíce věku pak dítě navazuje specifický vztah k jedné konkrétní osobě, k matce. Při odloučení dítě vykazuje stavy úzkosti a strachu. Separační úzkost se zároveň mísí i se strachem z cizích osob. Rodina v životě dítěte hraje nenahraditelnou roli. Pokud se podíváme na chování ústavních dětí, nenalezneme žádné emoční reakce typu separační úzkosti či strachu z cizích osob. Z této skutečnosti můžeme usuzovat, že vývoj jejich osobnosti byl v základech ohrožen. Jedinečnost vztahu k matce je předpokladem toho, že dítě se v dospělosti stane jedincem, který bude schopen navazovat přátelských, partnerských a rodičovských vztahů.⁹

Pokud zažije dítě v raném dětství deprivaci zkušenost, tato zkušenost se neprojeví u všech dětí stejným způsobem. Nadměrnou úzkostnost, strach či zvýšený sklon ke zlostným reakcím můžeme rozklíčovat jako jeden z důsledků absence spolehlivé citové vazby. Deprivaci zkušenost může změnit způsob reakcí na stresové podněty dlouhodobě a toto znevýhodnění může být často patrné až ve školním věku či dokonce až v dospívání.¹⁰

„Podmínkou tak rychlého a složitého vývoje (vztahů dítěte) je ovšem dostatečná podnětnost prostředí, ale i jeho přehlednost a stabilní strukturovanost. Zejména tu musí být osoba, která zajišťuje kontinuitu něžné, láskyplné a citlivé péče. To je zárukou pocitu bezpečí, jehož vývoj v prvním roce života dítěte je předpokladem jeho zdravého duševního vývoje v dalších letech. Vývoj dítěte je optimální tam, kde o ně pečují matka nebo několik osob jemu důvěrně známých. Nebezpečí je v častém střídání sociálního prostředí, v odlučování od rodiny, v péči mnoha neznámých osob.“¹¹

Malý Tomášek se narodil manželům Brodským po třech letech manželství. Takřka celé trvání manželství se Brodských pokoušeli o zplodění potomka. Když paní Brodská konečně otěhotněla, oba nastávající rodiče měli velikou radost a na nového človíčka se opravdu

⁸ Srov. MATOUŠEK O., PAZLAROVÁ H. a kol., *Podpora rodiny*, s. 82

⁹ Srov. LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*, s. 63.

¹⁰ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 134.

¹¹ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*, s. 71.

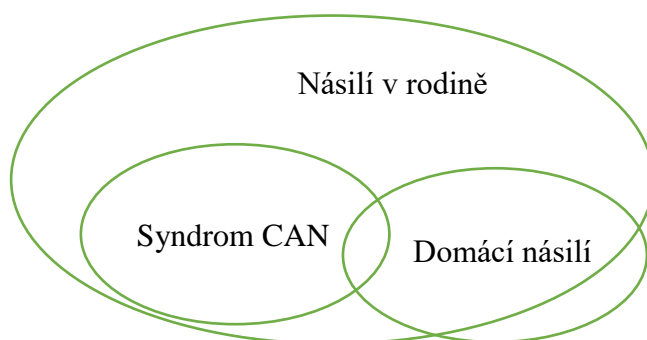
těšili. Paní Brodská si užívala každý den těhotenství, s manželem plod oslovovali vybraným jménem, často hladili těhotenské břicho, připravovali se na příchod miminka. Porod proběhl bez větších problémů, malý Tomáš mohl být brzy s oběma rodiči. Matka jej od samého počátku kojila, oba rodiče s ním mazlivě mluvili, byli mu nablízku a při projevech nespokojenosti jej uklidňovali fyzickým kontaktem. Malý Tomáš vykazuje veškeré znaky spokojeného dítěte, není nadměrně plačtivý, dobře prospívá a rodiče jsou spokojeni ve své nové životní roli.

1.1 Syndrom CAN

Velmi významnou je primární prevence výskytu násilí v rodinách. Již v raném dětství je zásadní dobrý vzor rodičů. Chování rodičů je příkladem, který si dítě odnáší do svého dalšího života. Výchova k toleranci, k odpovědnosti, k přiměřenému sebevědomí a k dovednosti řešit problémy s chladnou hlavou, to vše je základ, který si dítě může (a mělo by) odnést do života.¹²

Dle Ševčíka můžeme domácí násilí označit jako podmnožinu veškerého násilí páchaného v rodině. Zahrnuje do něj veškeré projevy fyzického, sexuálního i psychického násilí, které páchá jeden rodinný příslušník na jiném. Rozlišuje rovněž druhou podmnožinu, kde vyděluje vědomé i nevědomé jednání, kterého se dopouští dospělý člověk na dítěti a které má za následek poškození zdraví a zdravého vývoje postiženého dítěte. Tuto podmnožinu označuje jako syndrom CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte).¹³ Obě podmnožiny se pak samozřejmě mohou částečně překrývat - viz obr. 1.

Obr. 1: Domácí násilí a syndrom CAN jako podmnožina násilí v rodině



Zdroj: ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N. a kol., *Domácí násilí*, s. 24.

¹² Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N. a kol., *Domácí násilí*, s. 19.

¹³ Srov. „tamtéž“, s. 24.

O takzvané neúrazové zranění dětí se lékaři začali více zajímat ve druhé polovině dvacátého století. Jednalo se o tělesná zranění, která očividně nebyla způsobena náhodným dějem. Jednotlivé typy zranění se opakovaly, až bylo možné bezpečně popsat, co za nimi stojí. V roce 1962 pak Dr. Kempe nazval tento jev „syndromem bitého či týraného dítěte“. Dr. Kempe tak učinil po lékařsky orientovaném rozsáhlém výzkumu, do kterého bylo zahrnuto zkoumání mnoha pacientů. V následujících letech proběhlo množství dalších průzkumů, orientovaných i do jiných oblastí, než je medicína, a tyto průzkumy vyústily v rozšíření pojmu na „zneužití dítěte – Child Abuse“. Popsáním psychického a emocionálního týrání pak vznikla druhá část názvu syndromu CAN, tak jak ho známe dnes – „zanedbávání dítěte – Child Neglect“.¹⁴

Dle odhadů odborníků je dnes syndromem CAN zasaženo zhruba 1-2 % dětí. Počet dětí ohrožených tímto syndromem pak bude nepochybně výrazně vyšší. Celých 69 % populace uvádí, že se v průběhu svého života setkalo s psychickým násilím. Psychické násilí je oproti násilí fyzickému častější, obtížně rozpoznatelné a pro svou oběť velmi nelehké. Pro oběť je často náročnější vyrovnat se se šrámy, které jí zůstanou na duši, než s tělesnými zraněními. Nesnadné je získat data o sexuálním zneužívání, jelikož ve spoustě případech zůstane neodhaleno. V České republice pak 33 % žen a 17 % mužů přiznává, že v dětství učinili sexuální zkušenost s dospělou osobou.¹⁵

Pokud se podíváme na Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, který každý rok zveřejňuje Ministerstvo průmyslu a sociálních věcí na svých webových stránkách, můžeme dohledat počet nahlášených případů týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte za daný rok. V přehledných tabulkách nalezneme alarmující čísla. Zároveň je třeba předpokládat, že reálný počet obětí je jistě mnohem větší. Ne vždy se totiž na týrání, zanedbávání či sexuální zneužívání přijde a mnohé (pravda, třeba mírnější) případy zůstávají bez potrestání viníka. Zde je na místě připomenout oznamovací povinnost, která se týká každého z nás. V Ročním výkazu o sociálně-právní ochraně dětí za rok 2017 nalezneme, že počet nahlášených případů dosáhl celkem 8929 dětí, z toho 4268 chlapců a 4661 dívek, tedy ve 47,8 % se jednalo o chlapce a v 52,2 % o dívky.¹⁶

¹⁴ Srov. HANUŠOVÁ J., *Násilí na dětech – syndrom CAN*, s. 6.

¹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 593.

¹⁶ <https://www.mpsv.cz/cs/7260> [online]

Tab. 1: Počet nahlášených případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí v ČR za rok 2017

Věk dítěte	Počet nahlášených dětí									
	tělesné týrání		psychické týrání		sexuální zneužívání		zanedbávání dětí		celkem	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
0 – 3 roky	53	28	58	68	4	10	581	629	696	735
3 – 6 let	60	49	80	80	20	52	559	506	719	687
6 – 15 let	203	172	270	249	90	523	1828	1698	2391	2642
15 – 18 let	23	47	41	63	16	142	382	345	462	597
Celkem	339	296	449	120	130	727	3350	3178	4268	4661

Zdroj: MPSV, Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2017

Při syndromu CAN, tedy syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, mluvíme o záměrném jednání blízkých osob (nejčastěji pak rodičů), které narušuje zdravý vývoj dítěte ve všech oblastech, ať už mluvíme o duševním, tělesném či sociálním vývoji. V nejextrémnějším případě pak toto jednání může způsobit až smrt dítěte. Syndrom CAN se vyznačuje různými jevy a příčinami a také se liší jeho dopady na život konkrétního dítěte.¹⁷

Tímto záměrným působením na dítě pak dochází k zanedbávání základních životních potřeb postiženého dítěte. Násilí na dítěti je nejčastěji páčáno rodičem či osobou blízkou, nezřídka žijící ve společné domácnosti. Pokud se dospělý k dítěti chová necitlivě a využívá jej k pouhému naplnění vlastních potřeb, pak mluvíme o zneužití fyzické převahy a psychické nadřazenosti a moci, kterou dospělý použije nad dítětem, které je mu podřazené a je na něm existenčně závislé.¹⁸

Při zkoumání tělesného týrání dětí se velmi brzy ukázalo, že všechny tyto týrané děti zároveň trpí i psychicky a emocionálně. Fyzické týrání je tedy očividně úzce spjato s psychickým a emocionálním týráním a to v aktivní i pasivní formě. Aktivní formou rozumíme zejména ponižování, zesměšňování či sprosté nadávání dítěti. Pasivní formou

¹⁷ Srov. DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z., *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 15.

¹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 593.

pak rozumíme nedostatečnou stimulaci a naplňování potřeb duševních (deprivace) i citových (nedostatek lásky).¹⁹

Malý Pavel se společně s matkou nastěhoval do azylového domu pro matky s dětmi ve věku pouhých pěti let. Matka dosud žila s partnerem, který však nebyl otcem Pavlíka. Matka i její partner občas holdovali drogám a partner pak matku napadal. Stále častěji se agrese partnera stupňovala a začínala se obracet i na malého Pavlíka. Ten v těchto okamžicích hledal ochranu u své matky, která však nejevila nejmenší zájem jej bránit. Pavel se stále více uzavíral do sebe a stával se tzv. neviditelným dítětem, jak jsme jim s kolegyní říkaly. Po příchodu do azylového domu byl nejdříve velmi nejistý, matku zpravidla ignoroval. Věnovanou pozornost nejprve přijímal odmítavě a s rozpaky, velmi rychle však naopak reagoval přehnaně a nadmíru vlezle. V dětském kolektivu byl spíše agresivní, neváhal použít fyzického násilí, aby dosáhl svého. S matkou bylo intenzivně pracováno na vyřešení situace, na nastavení vhodného prostředí pro vyrůstání Pavla. Matka se však bohužel vrátila k závislosti na návykových látkách a Pavel tak byl z její péče odebrán.

1.2 Opuštěné dítě

„Stokrát za sebou, den po dni spolu [rodič s dítětem] tančí v rytmu života a společného prožívání. Existují ale i rodiny, ve kterých rodiče s dítětem nejenže netančí, ale dokonce ani neslyší hudbu.“²⁰

Extrémním příkladem opuštěných dětí jsou takzvané vlčí děti, tedy děti, které vůbec nedostaly příležitost vyrůstat ve společnosti lidí. Jejich chování zůstává na úrovni pudů, nejsou schopné srozumitelné mluvy, často ani vzpřímené chůze. Matějček a Langmeier popisují příklad, který je poměrně dobře dokumentován – případ dvou vlčích dětí Amaly a Kamaly. V souvislosti s tímto případem citují Bettelheima, který prohlašuje, že za případy vlčích dětí nestojí zvířata, která se chovají jako lidské matky, ale matky, které se chovají nelidsky.²¹ Není však potřeba zacházet do takových extrémů, opuštěné děti nemusíme hledat ani v tropickém pralese, ani v hlubokém lese. Opuštěných dětí jsou plné dětské domovy, dětská centra a další zařízení spadající do ústavní péče...

Při výzkumu, který Matějček, Bubleová a Kovařík uskutečnili v širokém vzorku dospělých, kteří vyrůstali mimo svou biologickou rodinu (blíže bude výzkum zmíněn

¹⁹ Srov. HANUŠOVÁ J., *Násilí na dětech – syndrom CAN*, s. 6.

²⁰ HUGHES D. A., *Budování citového pouta*, s. 12.

²¹ Srov. MATĚJČEK Z., LANGMEIER J., *Výpravy za člověkem*, s. 73-76.

v podkapitole Očima dospělých, kteří v pěstounské péči vyrostli), zjistili, že společným negativním pocitem, nepříjemným zážitkem a vzpomínkou těchto dospělých je opuštěnost, kterou v dětství zažili.²²

Vedle základních biologických potřeb, které je naprosto nezbytné naplňovat, aby malé dítě mohlo vůbec přežít (sem patří zejména potřeba potravy, tepla, ochrany před vnějším nebezpečím...) tedy existují i základní psychické potřeby, které jsou neméně důležité. Pokud se má dítě vyvinout v duševně zdravého a zdatného jedince, pak je nezbytně nutné, aby i tyto psychické potřeby byly náležitě uspokojovány. Řekněme si základních pět takových potřeb, které jsou dobře definovány:

1. potřeba určité kvantity, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů (uspokojením této potřeby můžeme naladit organismus na požadovanou hladinu aktivity)
2. potřeba smysluplného světa (tedy potřeba určitého řádu a významu v podnětech, které tak přestávají být nesrozumitelné a chaotické; naplnění této potřeby je základem jakéhokoliv úspěšného učení)
3. potřeba prvotních citových a sociálních vztahů (zde nalezneme nutnost vazby k osobě matky či k primární pečující osobě; naplněním této potřeby dojde k vnitřní integraci osobnosti každého jedince)
4. potřeba uplatnění a společenské hodnoty (jejím uspokojením jedinec vytváří svou vlastní identitu, díky které si pak osvojuje své role)
5. potřeba otevřené budoucnosti (tato potřeba podněcuje v člověku životní aktivitu).

Přestože jsou tyto základní potřeby platné pro veškeré lidské kultury, musíme mít na paměti, že se jejich důležitost liší a proměňuje. V některých kulturách je například žádoucí, aby dítě bylo spíše pasivní a podřízené, v jiných kulturách pak je dítě vedeno k aktivitě a vůdcovství. Deprivace se tak může projevit například tím, že se jedinec nebude schopen přizpůsobit situacím, které jsou pro danou společnost běžné.²³

²² Srov. MATĚJČEK Z., BUBLEOVÁ V., KOVAŘÍK J., *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 39.

²³ Srov. MATĚJČEK Z., BUBLEOVÁ V., KOVAŘÍK J., *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 7-9.

Výrazné rozdíly můžeme nalézt například i mezi tradičními patriarchálními společnostmi v Africe a tradičním přístupem k výchově dětí v Evropě. Zatímco africké děti jsou od narození v nepřetržitém kontaktu s matkou a jejich potřeby jsou často uspokojovány v momentě, kdy ještě takřka nestihly v plné míře vzniknout, u evropských dětí uznáváme míru těchto láskyplných podnětů za mnohem střízlivější. Tento „africký ráj“ má však dvě velká omezení – první přichází v okamžiku, kdy matka porodí nové dítě, a druhé souvisí s nutností starat se o potravu. Tak jak je tedy začátek života pro africké dítě blahobytný, tak o to tvrdší je pak setkání s realitou.²⁴

Přesto tyto děti mohou čerpat a čerpají z prvotních měsíců a let, kdy se jim pozornosti dostávalo. Zdeněk Matějček společně s Josefem Langmeierem prováděli v šedesátých letech longitudinální výzkumy psychické deprivace dětí umístěných v ústavní péči. Na základě těchto výzkumů byla vydána kniha Psychická deprivace v dětství. Zde je potvrzeno, že kolektivní péče izoluje dítě od nezbytně důležitých podnětů, které by jinak zažívalo v rodině, a tyto různorodé podněty jsou nahrazené podněty monotónními sociálními i smyslovými. V souvislosti s možností separace ze sociálního prostředí, na které bylo dítě zvyklé (za předpokladu, že určitou dobu svého života strávilo v rodině), dochází zpravidla k narušení normálního duševního vývoje dítěte a nezvratně ovlivní veškerý další vývoj osobnosti daného dítěte. Izolace, separace a deprivace se tak stávají takřka neoddelitelně propojenými pojmy, které provázejí vývoj dětí, které vyrůstají v ústavní péči.²⁵

Třináctiletý Dan je v Dětském domově již od svých šesti let. Má dalších dvanáct sourozenců (vlastních i nevlastních), kteří jsou umístěni porůznu po dětských domovech. Rodiče ani u jednoho ze svých dětí nikdy nedali souhlas s pěstounskou péčí. Někteří z dětí jsou již dospělí a snaží se žít normálním životem. Rodiče Dana žijí ve stanu před jedním velkým plzeňským obchodním centrem. Dan je tam občas navštěvuje. Jednou u nich zůstal přes noc a rodiče vedle něj souložili. Dan o celé situaci mluví velmi cynicky a snaží se zakrýt jakoukoliv svoji slabost. Již několik let kouří a užívá marihuanu, příležitostně také pije. Pomocí inkoustu a jehly se postupně snaží udělat si na ruce tetování. Dan je velmi inteligentní kluk, jde mu matematika a má velké umělecké nadání. Při nenucených rozhovorech mi ukazuje svoje díla, mluvíme o různém aktuálním dění a jeho názory jsou velmi vyspělé, na svůj věk má velice slušný přehled. Ve škole propadá z většiny předmětů, má spoustu poznámek a důtek. Odmítá uznávat jakoukoliv autoritu, což všude hrdě hlásá.

²⁴ Srov. MATĚJČEK Z., LANGMEIER J., *Výpravy za člověkem*, s. 166-169.

²⁵ Srov. MATĚJČEK Z., LANGMEIER J., *Psychická deprivace v dětství*, s. 39-52.

Nemůže se dočkat, až vyjde základní školu, další vzdělání odmítá a je přesvědčen o tom, že ho v životě nic nečeká. Dan nevěří nikomu a ničemu a je odhodlán bojovat proti všemu a všem.

1.3 Shrnutí

- Pro zdravý vývoj dítěte je nezbytné, aby mělo svoji konkrétní pečující osobu a nedocházelo k častému střídání.
- Aby dítě mohlo s rodiči navázat dobrý a zdravý vztah, je nezbytně nutné, aby spolu trávili kvalitní čas.
- Deprivační zkušenost v dětství se může projevit až v pozdějším životě dítěte a může dlouhodobě či trvale změnit jeho reakce na stresové podněty.
- Tělesné týrání je nerozlučitelně spjato s psychickým a emocionálním utrpením.
- Dospělí, kteří vyrůstali mimo svou biologickou rodinu, hodnotí jako největší negativum svého dětství opuštěnost.
- Je nezbytně nutné naplňovat nejen biologické potřeby dítěte, ale i ty psychické.
- Psychická deprivace má nezpochybnitelnou souvislost s ústavní péčí.

2. Náhradní rodinná péče

„Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče.“²⁶

Náhradní rodinnou péčí v České republice upravuje z největší části zákon číslo 89/2012 Sb., tedy Občanský zákoník a zákon o sociálně-právní ochraně dětí, tedy zákon číslo 359/1999 Sb. Náhradní rodinné péče se samozřejmě dotýká i mnohé další zákony a dokumenty, jmenujme tak například Listinu základních práv a svobod (která mluví o právu dětí na rodičovskou výchovu a péči), zákon číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách, zákon číslo 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, Úmluva o právech dítěte a další.²⁷

S vývojem společnosti nastávají změny i v oblasti rodinného chování české populace. Dle demografických statistik stále klesá počet sňatků a stoupá průměrný věk prvorodiček. Postoj společnosti k rodině prochází neustálým vývojem a stále větší důraz je kladen na zájem dítěte.²⁸

Zásadní změny v legislativní úpravě náhradní rodinné péče přišly v letech 1998 a 2013. Hlavními změnami tzv. Velké novely zákona o rodině, zákonem č. 91/1998, bylo například nově zakotvené právo dítěte na vyjádření se ke všem rozhodnutím svých rodičů, které se týkají podstatných záležitostí jeho osoby (samozřejmě podle stupně vývoje dítěte). Dítě také musí být slyšeno ve všech případech, kdy se o jeho osobě rozhoduje, a to se týká všech řízení. Asi nejvýraznější změnou pak bylo zjišťování názoru dítěte při osvojení a u dětí starších dvanácti let pak vyjádření souhlasu s osvojením své vlastní osoby. V roce 2013 pak došlo k rozsáhlým změnám v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, kdy se tyto změny rovněž významně dotkly i náhradní rodinné péče. Od 1. ledna 2014 pak začala účinnost zákona číslo 89/2012 Sb., Občanského zákoníku. Se zrušením zákona o rodině byla celá úprava rodinného práva přenesena právě do Občanského zákoníku a tato novela přenesla rozhodovací pravomoc takřka všech praktických věcí náhradní rodinné péče na soud. Obecnou právní úpravu občanského

²⁶ KLIMEŠ J., *Reakce na ambivalentní objekt*, s. 4.

²⁷ Srov. VYSKOČIL F., *Právní analýza; Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*, s. 30.

²⁸ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 32-33.

zákoníku (zejména co se týče pěstounství) pak podrobněji upravuje zákon číslo 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.²⁹

Obecně je velmi složité nalézt odbornou literaturu, která by se blíže zabývala náhradní rodinnou péčí obecně. Pokud tedy máme na mysli termín jako takový. Bez obtíží nalezneme knihy, které se zabývají konkrétními formami náhradní rodinné péče, jako je osvojení či pěstounská péče, pokud se ale chceme dozvědět něco více o náhradní rodinné péči jako celku, čeká nás delší hledání.³⁰

Pokud se pokusíme vyhledat si toto heslo ve slovníku sociální práce, zjistíme, že jej ani přímo nedefinuje, ale využívá termínu náhradní výchovná péče. Konkrétně pak:

„V ČR se tímto termínem rozumí formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny (jimiž jsou i rodiny pečovatelek v SOS dětských vesničkách), osvojitelské rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů (obvykle prarodičů nebo jiných příbuzných) a poručenství. Náhradní výchovná péče má tedy zásadně dvě formy – ústavní a rodinnou.“³¹

Psychologický slovník³² pak tento výraz nezná vůbec, přestože o souvislosti mezi psychologii a náhradní rodinnou péčí nelze pochybovat.

Z výše jmenovaných zákonů vyplývá, že v České republice existují čtyři základní formy náhradní rodinné péče – osvojení, poručenská péče, péče jiné fyzické osoby a pěstounská péče.

2.1 Osvojení

Osvojení upravuje zákon číslo 89/2012 Sb., Nový Občanský zákoník, Část druhá, Hlava II, Díl 2, Oddíl 2. Zákon udává, že osvojením se rozumí „přijetí cizí osoby za vlastní.“³³ Psychologický slovník pak osvojení definuje jako „přijetí dítěte za vlastní

²⁹ Srov. VYSKOČIL F., *Právní analýza; Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*, s. 31-33.

³⁰ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 11.

³¹ MATOUŠEK O., *Slovník sociální práce*, s. 115-116.

³² HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*.

³³ <https://zakony.kurzy.cz/89-2012-obcansky-zakonik/cast-2-hlava-2-dil-2-oddil-2/> [online] par.

adoptivními rodiči. ³⁴ Matoušek ve svém Slovníku sociální práce definuje osvojení jako „poměr mezi dospělým osvojitelem a nezletilým osvojencem, který je dle platného práva ČR totožný s poměrem mezi rodičem a dítětem. Osvojitel má vůči osvojenému dítěti rodičovskou odpovědnost.“³⁵

Pro osvojení bývá v praxi často používán i termín adopce. Osvojením získá osvojitel rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost a další právní závazky, ale i nároky. Jedná se v podstatě o uměle (právně) navozené vztahy, které panují mezi biologickým rodičem a dítětem. Osvojením tak zanikají veškerá vzájemná práva mezi osvojencem a jeho původní biologickou rodinou, osvojitelé jsou uvedeni jako matka a otec v rodném listě osvojence, ten získává mimo jiné například dědické právo. Osvojitelé mají povinnost absolvovat přípravné kurzy. Bohužel na rozdíl od pěstounů však nemají povinnost dále spolupracovat s odborníky. Tato chybějící povinnost pak často ústí v to, že osvojitelé opomíjejí specifika péče o přijaté dítě.³⁶

Devítiletého Honzu si rodiče osvojili, když mu bylo pouhých pár měsíců. Manželé Procházkovi nechtěli riskovat zplození vlastního dítěte, jelikož si oba nesli svoji zátěž možnosti genetického onemocnění. Rozhodli se proto přijmout cizí dítě a poskytnout mu domov. Honzík se narodil matce narkomance závislé na pervitinu. Matka jej nechala v porodnici a Honzík následně strávil nějaký čas v Dětském centru (tenkrát ještě Kojeneckém ústavu). Odtud si jej domů přivezli noví rodiče. Záhy byli zapsáni do rodného listu a Honza získal nové příjmení. Protože rodina bydlí na malé vsi, manželé Procházkovi se rozhodli, že je nutné s Honzou odmalička probírat, že nepochází z mamincina břicha jako ostatní děti, ale že si jej vybrali v domečku. Chtěli tak předejít tomu, že by se Honza o svém osvojení dozvěděl od cizích lidí. Honza tak svůj příchod do rodiny postupně zpracovává. O své biologické rodiče zatím nejeví zájem, neptá se po nich. Všichni fungují jako běžná rodina.

2.2 Poručenská péče

Poručenskou péči upravuje zákon číslo 89/2012 Sb., Nový Občanský zákoník, Část druhá, Hlava III, Díl 1. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče nezletilého dítěte zesnuli, byli zbaveni svých rodičovských práv, byl jim pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti či nemají v plném rozsahu způsobilost k právním

³⁴ HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 387.

³⁵ MATOUŠEK O., *Slovník sociální práce*, s. 138.

³⁶ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 12-14.

úkonům. V takovém případě je stanovený poručník povinen nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek. Poručník je oprávněn za nezletilé dítě rozhodovat v běžných záležitostech, v podstatných věcech týkajících se dítěte rozhoduje soud. Na poručníka také nepřechází vyživovací povinnost na svěřené dítě. Návrh osoby poručníka mohou soudu předložit sami rodiče nezletilého dítěte, a pokud toto není v rozporu se zájmem dítěte, soud návrhu na ustanovení konkrétní osoby poručníka vyhoví. Pokud soudu není nikdo doporučen, hledá soud vhodnou osobu nejprve v okruhu příbuzných či v okruhu blízkých osob. Pokud ani toto hledání není úspěšné, může být poručníkem ustanovena jiná cizí osoba a případně pak orgán sociálně-právní ochrany dětí.³⁷

Manželé Benadovi přijali do své rodiny malého Pavlíka záhy po jeho narození. Matku Pavlíka měli dlouhá léta v pěstounské péči. Bohužel krátce po nabytí zletilosti otěhotněla, novorozence Pavlíka nechala v porodnici a zmizela neznámo kam. Manželé se rozhodli okamžitě a Pavlík byl v jejich péči do několika týdnů. Několik prvních let byli manželé pěstouni. Za Pavlíka tedy mohli rozhodovat pouze v běžných záležitostech, což se záhy ukázalo velmi náročné. U Pavlíka se totiž objevila závažná vrozená vada srdce a na každé rozsáhlejší vyšetření bylo potřeba souhlasu matky. Nikdo však nevěděl, kde se matka v danou chvíli zdržuje. Postupně tedy proběhlo několik soudních jednání, kdy byl vyjádřen nezáměr matky o Pavlíka, byla zbavena svých rodičovských práv a manželé Benadovi si mohli zažádat o svěřeni Pavlíka do poručenské péče. Vše proběhlo hladce. Zdravotní stav Pavlíka se časem stabilizoval, ale díky poručenství mohli manželé Benadovi sami přihlásit Pavlíka do vybrané mateřské školky, později jej nechat vyšetřit na školní zralost a přihlásit jej na vybranou základní školu.

2.3 Péče jiné fyzické osoby

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby je upraveno zákonem číslo 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, Hlava III, Díl 3, Oddíl 1. Pokud o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů a ani poručník, pak je dítě svěřeno do péče třetí osoby. Péče jiné osoby má přednost před ústavní výchovou a nijak nenahrazuje jiné typy péče (pěstounskou, předpěstounskou či péči předcházející osvojení). Přednost má i v tomto případě osoba příbuzná nezletilému dítěti před osobou zcela cizí. Povinnosti a práva pečující osoby vymezí soud, stejně tak s přihlédnutím k majetkovým poměrům rodičů stanoví výši výživného, které je splatné k rukám pečující osoby.³⁸

³⁷ <https://www.mpsv.cz/cs/14501#4> [online]

³⁸ <https://zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> [online] par. 953-956

Paní Baliharová měla v péči již dvě starší děti své dcery, když se narodil Pepa. S pěstounkou jsme celé období těhotenství její dcery probíraly, že není vhodné, aby do péče přibírala další dítě. Se starší Lenkou se pěstounka musela již věnovat školním povinnostem, mladší Danik byl zase velmi náročné dítě. Takřka nespal, vyžadoval neustálou pozornost a byl velmi neposlušný. Zkrátka nevydržel ani chvilku v klidu. Pěstounka byla opravdu vyčerpaná a přijmout do tohoto kolotoče další dítě by bylo nad její reálné schopnosti. Přesto po narození Pepíka změnila svůj názor a zažádala o svěření dítěte do pěstounské péče. S tímto zásadně nesouhlasila také pracovnice OSPOD, která se orientovala v situaci rodiny. Soud tedy přihlédl k názoru orgánu SPOD, zamítl svěření dítěte do pěstounské péče, avšak svěřil Pepu paní Baliharové do péče třetí osoby. Zároveň určil matce výživné, které bude splatné k rukám pěstounky. Paní Baliharová je z výchovy a péče o tři malé děti čím dál vyčerpanější. K Pepovi nemá takřka žádná práva, veškeré věci musí řešit s matkou Pepy. Vzhledem k věku Pepy je největším problémem, že se s paní Baliharovou odmítají bavit lékaři, od dětského lékaře po nejružnější specialisty. Všichni trvají buď na přítomnosti matky, či alespoň na úředně ověřené plné moci. Paní Baliharová by si časem ráda opět podala žádost k soudu, aby jí byl Pepa svěřen do pěstounské péče.

2.4 Pěstounská péče

Pěstounskou péči upravuje zákon číslo 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník, Hlava III, Díl 3, Oddíl 2 a zejména pak zákon číslo 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, část pátá. V posledních několika málo letech probíhají nejzásadnější změny v oblasti pěstounské péče za posledních několik desetiletí. Tyto změny definuje především již zmiňovaná novela zákona číslo 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.³⁹ Dříve, ještě v devadesátých letech, bylo běžnou praxí, že pěstounská péče byla využívána jako urychlení osvojení. Děti volných k osvojení bylo málo a čekací lhůty tak byly velmi dlouhé. Proto odborní pracovníci (jak z neziskového sektoru, tak psychologové či pracovníci OSPOD) doporučovali příchozím zájemcům o zařazení do evidence, aby žádali zprostředkování pěstounské péče místo zprostředkování osvojení. V případě, že tito žadatelé dostali dítě do pěstounské péče, bylo jim doporučeno, aby zažádali o zbavení rodičovských práv, uvolnění dítěte k osvojení a následně zažádali přímo o osvojení. Čekací doba, která tak mohla činit dlouhá léta, se zkrátila často na necelý rok. V dnešní době již tento postup není možný a dítě svěřené do klasické pěstounské péče nelze osvojit. Jediná změna, ke které může v rámci pěstounské péče

³⁹ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 14.

dojít, je, že se přechýlí do péče poručenské (v případě soudního vyslovení nezájmu rodičů a zbavení jejich rodičovských práv). V případě pěstounské péče na přechodnou dobu se občas stává, že se přechodní pěstouni stanou pěstouny klasickými, dlouhodobými.

Pěstoun nezískává vůči svěřenému dítěti vyživovací povinnost. Rovněž pěstoun může dítě zastupovat pouze v běžných záležitostech.⁴⁰ Pěstoun tak bez souhlasu biologického rodiče není oprávněn rozhodnout například o větším lékařském zákroku, přihlásit dítě do mateřské, základní či střední školy.

Stát pěstounskou péči financuje, ale rozhodně není možné mluvit o celém rozsahu. Mnohem přesnějším vyjádřením je, že se stát v přiměřené míře na financování podílí či že pěstounskou péči dofinancovává.⁴¹ Ačkoliv byla od 1. 1. 2018 zvýšena dávka odměny pěstouna, nelze říci, že by pokryla veškeré náklady na přijaté dítě (buť bychom započítali i další dávky pěstounské péče).

Pěstounskou péči můžeme rozlišit na několik typů – pěstounskou péči na přechodnou dobu, příbuzenskou pěstounskou péči a klasickou pěstounskou péči. Blíže se těmto jednotlivým typům budeme věnovat v dalším textu.

2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je typ náhradní rodinné péče, který má na omezenou dobu zajistit péči o svěřené dítě. Dítě bývá do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřeno především ze tří důvodů. První důvod se týká novorozeneckých dětí, které jejich rodiče nechtějí převzít do péče. V takovém případě se buď očekává, že rodiče vyjádří souhlas s osvojením nebo soud rozhodne o nezájmu rodičů, zbaví je jejich rodičovské odpovědnosti a dítě je tak soudně volné k osvojení i bez souhlasu jeho rodičů. Druhý důvod se týká novorozeneckých dětí, které jejich rodiče nemohou převzít do své péče, a to z nejrůznějších důvodů. Nejčastěji se jedná o špatný fyzický, zdravotní, sociální či psychický stav. Typicky tak můžeme mluvit o rodičích závislých na návykových látkách či rodičích bez domova. Třetí možnost se pak týká starších dětí, jejichž rodiče se o ně dočasně nemohou postarat, avšak výhledově existuje možnost, že se rodinná situace stabilizuje a dítě se bude moct k rodičům vrátit. Zde si jako příklad můžeme představit

⁴⁰ MATOUŠEK O., *Slovník sociální práce*, s. 144.

⁴¹ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 15.

matku či otce samoživitele, kterému se náhle zhorší finanční situace do té míry, že není schopen zabezpečit základní potřeby dítěte.⁴²

Pěstounská péče na přechodnou dobu je ustanovena od roku 2006 (v zákoně č. 359/1999 Sb. – o sociálně-právní ochraně dětí). Přestože tedy právní legislativa tento pojem zná již léta, v praxi nebylo pěstounské péče na přechodnou dobu takřka využíváno. Pravděpodobně z důvodu obav z nově ustanoveného nástroje a zažitě praxe umístování dětí do ústavní výchovy. Postupem času se však příslušné orgány naučily, že by byla škoda nevyužít této velmi dobré alternativy k pobytům v ústavní výchově, a začaly pěstounskou péči na přechodnou dobu využívat častěji. Situaci výrazně prospěla mediální propagace a osvěta jak mezi odborníky, tak mezi laickou veřejností.⁴³

Role pěstouna na přechodnou dobu má svá výrazná specifika. Pěstoun doprovází svěřené dítě pouze po krátký vymezený čas, poskytuje dítěti bezpečné prostředí a pocit láskyplné péče „tady a teď“, zaznamenává pro dítě samotné i pro pečující osoby v dalším životě dítěte významné milníky svěřeného dítěte (vede tzv. knihu života), je připraven předat dítě do trvalé péče a nemá vliv na další osud dítěte. Vzhledem k velké náročnosti této role by pěstoun na přechodnou dobu měl být vyzrálou osobností s bohatými životními zkušenostmi, aby zvládl poskytnout dítěti stabilní a láskyplné prostředí i za obtížných situací. Z praktického hlediska pak musí pěstoun na přechodnou dobu prokázat čistý trestní rejstřík a v jeho historii se nesmí objevit problémy se závislostmi či rizikový životní styl. Rovněž je nutné, aby byl pěstoun na přechodnou dobu v dobrém zdravotním stavu, aby nebyla omezena jeho schopnost aktivně pečovat o dítě.⁴⁴

V současnosti můžeme mluvit o několika typech pěstounské péče na přechodnou dobu. Nejznámějším a nejrozšířenějším typem je takzvaná raná pěstounská péče. Tento typ lze považovat za jeden z nejprospěšnějších a nejzásadnějších. Týká se zejména novorozenců a vychází z předpokladu, že každé dítě má právo na to, aby se narodilo do rodiny a vyrůstalo v ní. Díky rané pěstounské péči na přechodnou dobu tedy novorozené miminko nemusí být umístěno v ústavní péči, ale je přijato do pěstounské rodiny, kde v ideálním případě stráví jen nezbytně nutný čas v mezidobí, kdy jsou zajišťovány právní formalities ke zprostředkování osvojení či alespoň dlouhodobé pěstounské péče. Dalším

⁴² Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 153-154.

⁴³ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 19.

⁴⁴ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 158.

typem pak může být takzvaná akutní pěstounská péče na přechodnou dobu, kdy se dítě náhle ocitne bez péče svých rodičů. Sem můžeme zařadit již výše zmíněné případy rodičů samoživitelů, kteří se náhle ocitnou bez finančního příjmu či musí být náhle hospitalizováni s neodkladným operačním výkonem.⁴⁵

Pěstounská péče na přechodnou dobu je definována několika podmínkami. Doba jejího trvání je stanovena nejdéle na jeden rok. Dítě je do této péče svěřeno výhradně soudem. Dítě může být svěřeno pouze pěstounům, kteří jsou vedeni v evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Před svěřením dítěte neprobíhá proces zprostředkování náhradní rodinné péče. I v době, kdy pěstouni na přechodnou dobu nemají u sebe v péči žádné dítě, pobírají odměnu. Bere se v takovém případě, že jsou v jakési pohotovosti a jsou schopni dítě okamžitě přijmout. Doba přípravy je o 24 hodin delší než doba přípravy dlouhodobých pěstounů. Je tím zohledněna výše nároků na pěstouny na přechodnou dobu.⁴⁶

Jak již bylo zmíněno, pěstounská péče obecně klade na pěstouny velmi vysoké nároky. Pěstounská péče na přechodnou dobu však klade nároky nesrovnatelně větší. Přechodní pěstouni musí mít neustále na paměti, že svěřené dítě v podstatě jen „hlídají“, v rámci celého průběhu přechodné pěstounské péče je jejich úkolem připravit dítě na proces předání, v rámci něž se dítě dostane do své „stálé“ rodiny. Objevují se dokonce názory, že vytváření si vztahů ke svěřenému dítěti je neprofesionální či jej přímo označují za selhání. Tyto názory ukazují na naprosté nepochopení smyslu pěstounské péče jako takové. Skutečnost je opačná, právě vytváření vztahů je tak žádoucí. Ona bezpečná a milující vazba mezi přechodným pěstounem a svěřeným dítětem je to, co dítěti prospívá a pomáhá mu v jeho zdravém a normálním vývoji.⁴⁷

2.4.2 Příbuzenská pěstounská péče

V České republice má příbuzenská péče velmi dlouhou tradici a to zejména proto, že v minulosti byla takřka jedinou možnou alternativou umístění dítěte do ústavní péče.

⁴⁵ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 19-21.

⁴⁶ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 154.

⁴⁷ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 21.

Proto je Česká republika na jednom z předních míst v žebříčku počtu dětí umístěných v příbuzenské péči.⁴⁸

Tab. 2: Počet pěstounů dle příbuzenského vztahu k 31. 12. 2017

Prarodiče		Jiní příbuzní		Cizí		Celkem dětí v PP
Počet	Z celkového počtu	Počet	Z celkového počtu	Počet	Z celkového počtu	
6 557	57,3 %	1 786	15,6 %	3 108	27,1 %	11 451

Zdroj: MPSV, Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2017

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že téměř tři čtvrtiny pěstounů v České republice tvoří příbuzní děti v náhradní rodinné péči, přičemž ve více než polovině případů se jedná o prarodiče dětí. Zbytek příbuzenských pěstounů pak tvoří nejčastěji tety a strýčkové a starší sourozenci dětí.⁴⁹

Příbuzenská pěstounská péče byla významně podpořena novelou, která vstoupila v platnost 1. ledna 2013. Tato novela posiluje pozici příbuzných, pokud se o dítě nemohou starat biologičtí rodiče. Příbuzní dítěte například nemusejí procházet standardním procesem zprostředkování pěstounské péče. Zákon číslo 359/1999 Sb., § 20, odstavec 3, písmeno b) říká, že: „*zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.*“ Příbuzní žadatelé o pěstounskou péči se tak tedy nemusí účastnit přípravy pro přijetí dítěte a rovněž se jich z velké části netýká posuzování jejich kompetencí k výchově dítěte.⁵⁰

Pokud bychom porovnali počátky vzniku klasické pěstounské péče a příbuzenské pěstounské péče, zjistíme, že se výrazně liší. Zatímco v klasické pěstounské péči se budoucí pěstoun dlouhodobě rozhoduje, zvažuje své pochybnosti, čeká na zařazení do registru žadatelů, následně prochází psychologickým posouzením a v neposlední řadě pak povinnými přípravami a vzděláváním, příbuzenský pěstoun tímto procesem neprochází.

⁴⁸ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 129.

⁴⁹ <https://www.mpsv.cz/cs/7260> [online]

⁵⁰ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 130.

Často se stávají pěstouny náhle (po úmrtí v rodině), či po vyústění problémů, které se s rodinou dlouhodobě nesou.⁵¹

Náhledy na příbuzenskou pěstounskou péči se různí. Z určitého pohledu můžeme příbuzenskou péči považovat za jedno z nejvhodnějších řešení. Prarodiče či jiní příbuzní dítě zpravidla znají, dítě zase zná jejich domov a prostředí, které v domácnosti panuje. Nepřichází tedy do cizí rodiny, kde by panovaly jiné zvyky a tradice, nemusí se sžívat s jiným životním stylem. Minimalizuje se tak trauma, které může nastat a nastává ze změny a z přechodu do jiného prostředí. Zároveň však má příbuzenská pěstounská péče svá rizika. Může se jednat o nevhodné zásahy rodičů do péče a výchovy příbuzných, jelikož rodiče nemají žádné zábrany, které by byly přítomné např. vůči cizím osobám, případně mohou příbuzní (zejména prarodiče) opakovat nepříliš vhodné výchovné postupy, které uplatňovali vůči svým dětem, dostávají se tak do bludného kruhu a toto chování pak může vyústit ve stejné selhání svěřených dětí v roli rodičů jako u potomků příbuzných pěstounů – tedy biologických rodičů svěřených dětí.⁵²

Příbuzenský pěstoun po svěřením dítěte do péče zažívá různé prožitky a je možné popsat rysy několika přístupů, které se v nastalých situacích objevují. Příbuzenský pěstoun vzniklou situací trpí. Má obavy, zda zvládne péči o dítě, zda neselže při výchově, zda není moc starý. Objevují se nepřátelské pocity jak vůči dítěti, tak vůči sobě. Prarodiče typicky často obviňují sami sebe ze selhání, protože nezvládli vychovat své dítě dobře a to se pak nezvládlo postarat o jejich vnouče. Svoji novou roli tak berou spíše jako újmu. Další možností je, že se příbuzenský pěstoun obětovává. O dítě se sice stará opravdu svědomitě a s láskou, není však schopen myslet na sebe a své potřeby opomíjí. Na úkor sebe sama tak příbuzný pěstoun investuje všechnu svoji energii do dítěte. Důvodem často bývá tak jako v předchozím případě pocit viny za selhání ve výchově svého vlastního potomka. Svěřenému dítěti se tak příbuzný pěstoun snaží vše vynahradit. Posledním přístupem pak je, že příbuzný pěstoun situaci aktivně řeší a stává se tak pečovatelem manažerem. Pěstoun si plně uvědomuje vážnost situace a je schopen vyvážit péči o dítě, sebe i další členy domácnosti. Zpravidla se jedná o lidi, kteří jsou schopni a ochotni říct si o pomoc a také ji kvalitně využít. Jednotlivé přístupy se mohou různě prolínat, typické je například to, že se příbuzenský pěstoun nejprve obětovává a v okamžiku, kdy mu

⁵¹ Srov. UHLÍŘOVÁ V. a spol., *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 6.

⁵² Srov. MATOUŠEK O., PAZLAROVÁ H. a kol., *Podpora rodiny*, s. 150.

dojdou jeho síly, začne přijaté dítě obviňovat a vyčítat mu nevděk. Je naprosto normální, že příbuzenský pěstoun střídavě prochází všemi jednotlivými přístupy, ať už se jedná o trpění, obětování se nebo manažerování. Jen je potřeba každé jednotlivé fázi přizpůsobit aktuální práci s rodinou.⁵³

Manželé Ulčovi se o svého vnuka Tomáše starali již v jeho útlém věku. Biologická matka neměla vzhledem ke svému mentálnímu stavu kapacitu, aby se o něj starala, a biologický otec, syn manželů Ulčových, se nechtěl omezovat péčí o malé dítě. Manželé byli na svého syna velmi nahněvaní. A občas se u nich tento pocit objevuje dodnes. Tomáše mají oficiálně svěřeného v pěstounské péči od jeho čtyř let. Pro Tomáše se snaží oba dělat maximum, připravují mu zajímavý program, vedou jej ke kultuře a sportu, snaží se mu vynahrudit to, že nevyrostá se svými rodiči. Velmi náročné je pro ně to, že museli opustit roli prarodičů a převzít roli rodičů. Dlouhodobě bojují s tím, že nemohou Tomáše jen rozmazlovat, ale že musejí stanovovat i hranice. Přestože jsou oba pěstouni vzdělaní a inteligentní lidé a přestože se snaží na situaci v rodině pracovat, Tomáš je velmi rozjívěný a neposlušný. U pěstounů jde velmi dobře vystopovat prolínání jednotlivých rolí. Občas mají strach, že výchovu nezvládnou, že jsou již příliš staří a hledají důvod, proč si zrovna oni nemohou užívat klidného důchodu. Vzápětí se Tomášovi plně obětují a věnují mu veškerý svůj volný čas a energii. A zároveň jsou oba schopní manažeři, kteří více či méně jsou schopni odhadnout závažnost situace a přijmout pomoc z vnějšku.

Práce s příbuznými pěstouny se od práce s klasickými pěstouny liší v mnoha podstatných bodech. Příbuzenští pěstouni se zřídka orientují v oblasti pěstounské péče, jelikož se s ní dosud nesešli. Často mají již nedostatek energie na to, aby stačili malému dítěti, trápí je různé zdravotní problémy. Zejména s babičkami je proto nutné pracovat v klidu, podat jim potřebné informace na srozumitelné úrovni, pomoci jim s případnými žádostmi o dávky pěstounské péče. Velké pobouření budí mezi příbuzenskými pěstouny povinnost vzdělávání. Zastávají názor, že už přece vychovali svoje děti a o svěřením vnoučete se nikoho neprosili. Proto nechápou, proč by měli mít povinnost ještě pravidelně docházet na vzdělávání. Většina příbuzných pěstounů však naštěstí brzy zjistí, že vzdělávání není tak nepříjemné, jak si mysleli. Navíc je to pro mnoho z nich příležitost setkat se s dalšími lidmi a probrat své starosti i radosti.

⁵³ Srov. UHLÍŘOVÁ V. a kol., *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 7-14.

2.4.3 Klasická pěstounská péče

„Rozhodne-li se člověk věnovat pěstounství, musí počítat s tím, že je to běh na dlouhou trať. Musí se připravit na velkou ztrátu soukromí. Musí se připravit na to, že se stane středem pozornosti svého okolí. Musí počítat s tím, že svým rozhodnutím ovlivní život nejen svých dětí, ale i širší rodiny a vesnice, neboť přijímané děti mají svá specifika.“⁵⁴

Již v podkapitole věnující se příbuzenské pěstounské péči jsme si nastínili, že být pěstounem je velmi zatěžující a náročné. Na pěstouny jsou kladeny vysoké nároky už v době, než mohou dítě přijmout. U nastávajících biologických rodičů při plánování dítěte nikdo nezkoumá, zda mají pro dítě vhodné zázemí, zda jsou osobnostně vyzrálí, jakou mají minulost... Pokud se reprodukčně schopný jedinec rozhodne zplodit dítě, pak jej na svět prostě přivede. Případné psychické či sociální nedostatky se zkoumají až v případě, že dochází k selhání v rodičovské roli. Zájemci o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči jsou však podrobena přísnému zkoumání hned od počátku, kdy se rozhodnou podat žádost a přijmout do své rodiny cizí dítě. Ve spojitosti s tím, že biologičtí rodiče neztrácejí na přijaté dítě svá práva a mohou jej tak ze zákona navštěvovat a být s ním v kontaktu (a případně jej znovu převzít do své péče), vše toto klade na mimořádně rozsáhlý soubor nároků nejen na osobu samotného pěstouna, ale i na jeho rodinu a bližší i širší sociální prostředí.⁵⁵

Blíže se osobnosti pěstouna, nárokům na žadatele, průběhu a finanční stránce pěstounské péče budeme věnovat v další kapitole.

Manželé Novotných se pro pěstounskou péči rozhodovali velmi dlouho. Oba jsou úspěšní ve svém zaměstnání, mají dobré zázemí a jejich biologický syn právě dokončoval vysokoškolské studium. Do poradny, kde pracují, přišli, aby získali bližší informace o tom, jaké má pěstounská péče podmínky, co je potřeba udělat pro svěřením dítěte a co mohou očekávat, pokud se rozhodnou podat žádost. Jako svoji motivaci uvedli to, že bohužel nemohli mít další dítě a rádi by poskytli domov dětem, které neměly štěstí. Po společném setkání se manželé rozhodli podat žádost o zařazení do evidence. Úspěšně absolvovali vše povinné a za půl roku jsme se setkali znovu, abychom společně uzavřeli dohodu o výkonu pěstounské péče a abych se seznámila se dvěma sestřičkami, které jim

⁵⁴ PROŠKOVÁ D., *Štěstí, neštěstí, láska, pěstounství*, s. 14.

⁵⁵ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 47.

byly svěřeny do pěstounské péče (po roce k nim přibyl mladší bratříček a po dalším roce ještě nejmladší sestřička).

2.5 Shrnutí

- Náhradní rodinnou péčí v České republice upravuje zákon č. 89/2012 Sb. – Nový Občanský zákoník a zákon č. 359/1999 Sb. – zákon o sociálně-právní ochraně dětí.
- Náhradní rodinnou péčí se v České republice rozumí osvojení, poručenská péče, péče jiné fyzické osoby a pěstounská péče.
- Rozlišujeme různé typy pěstounské péče – pěstounská péče na přechodnou dobu, příbuzenská pěstounská péče, klasická pěstounská péče.
- Pěstounská péče na přechodnou dobu je více využívána až v posledních několika letech. V drtivé většině případů jsou do pěstounské péče na přechodnou dobu umístěvány novorozené děti.
- V pěstounské péči na přechodnou dobu může dítě strávit maximálně jeden rok. Dítě se buď vrací do své biologické rodiny, nebo je uvolněno k osvojení či přechází do klasické pěstounské péče. Příslušní pracovníci se vždy snaží vyhnout tomu, aby dítě z přechodné pěstounské péče bylo umístěno do ústavní péče.
- Je složité najít rovnováhu mezi „rodičovskou“ rolí a profesionální stránkou přechodných pěstounů. Odborníci se přou o tom, který přístup je pro dítě lepší.
- Příbuzenská pěstounská péče výrazně převažuje nad klasickou pěstounskou péčí. Tvoří takřka tři čtvrtiny všech pěstounů v České republice.
- Pro příbuzenské pěstouny je náročné vyrovnat se se svou novou rolí. Často dochází ke střetu, kdy prarodič musí vystupovat v roli rodiče. Je pro něj těžké přistupovat ke vnoučeti jako ke svému dítěti, stanovovat hranice, vychovávat.
- Práce s příbuzenskými pěstouny má svá specifika.
- Na klasické pěstouny jsou kladeny vysoké nároky. Pěstounskou péčí je zatížen nejen samotný pěstoun, ale také jeho okolí – rodina, přátelé, příbuzní, biologické děti.

3. Klasická pěstounská péče

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, pěstounskou péči upravuje zákon číslo 89/2012 Sb. a zákon číslo 359/1999 Sb., tedy Nový Občanský zákoník a z velké části pak zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Na osobu pěstouna jsou kladeny vysoké nároky a mezi odbornou veřejností je diskutované téma, na co se při výběru pěstounů zaměřovat a jakými osobnostními kvalitami by měli pěstouni disponovat. Obecně je možné tyto kvality rozdělit do tří oblastí. První oblastí jsou rodičovské kompetence a předpoklady k rodičovství. Druhou oblastí pak je sociální integrace a fungování pěstounů. Poslední oblastí jsou osobnostní předpoklady. Samozřejmě předpokladem je, že pěstouni jsou fyzicky i duševně způsobilí, aby mohli vykonávat pěstounskou péči. Tuto skutečnost může vyšetřit klinický psycholog, ale garantovat ji musí ošetřující či posudkový lékař.⁵⁶

3.1 Jak se stát pěstounem

Prvotním krokem v cestě za pěstounstvím je rozhodnout se, zda je člověk ochoten přijmout do své rodiny cizí dítě. Tyto úvahy je možné označit za jakýsi předstupeň samotného procesu, který vyústí v zařazení do evidence žadatelů a přijetí dítěte. Tato fáze může být různě dlouhá. Někteří se rozhodují dlouhá léta, jiní se rozhodnou během pár měsíců či týdnů. V menší míře se jedná o páry, které nemohou mít své vlastní biologické děti a nechtějí podstoupit dlouhé čekání na dítě volné k osvojení (byť o pěstounské péči prvotně neuvažují, jelikož nejsou ochotni akceptovat, že by dítě nebylo „jejich“ se vším všudy). Častěji se však jedná o páry (i jednotlivce), které již své vlastní děti mají a motivací je touha pomoci opuštěnému dítěti a dopřát mu láskyplný domov. Pokud bychom tedy porovnali motivace žadatelů o osvojení a žadatelů o pěstounskou péči, nalezneme u žadatelů o osvojení jako prvořadé nutkání naplnění vlastní rodičovské potřeby. U žadatelů o pěstounskou péči jde však spíše o altruismus. Rodičovskou potřebu mají naplněnou vlastními dětmi a k přijetí cizího dítěte je vede touha mu pomoci. I přes vysoké nároky na žadatele se bohužel občas sítím dostanou i lidé, jejichž hlavní motivací je finanční stránka pěstounské péče.⁵⁷

⁵⁶ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 49.

⁵⁷ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 38-40.

Zprostředkováním náhradní rodinné péče se zabírají pouze zákonem dané orgány a instituce. Sem spadají například obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, MPSV... Pokud budeme mluvit o pěstounské péči, zprostředkování zajišťují příslušné krajské úřady. V žádném případě pak zprostředkování není v kompetenci tzv. pověřených osob (tedy osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí). Žádost se vždy podává na obecním úřadu obce s rozšířenou působností a žádost si může podat občan České republiky, který má trvalý pobyt veden na jejím území. Občan jiné země si může zažádat v případě, že má na území České republiky povolen trvalý pobyt. Proces zprostředkování má čtyři součásti. První je vyhledávání dětí, kterým je potřeba zajistit náhradní rodinnou péči, protože jejich biologická rodina pro ně není vhodným prostředím či se o ně není schopna postarat. Druhou je vyhledávání vhodných fyzických osob, které se mohou stát pěstouny. Třetí součástí procesu je odborná příprava osob, které jsou vhodné stát se pěstouny. A poslední čtvrtá součást spočívá ve výběru určitého vhodného pěstouna pro určité dítě a zajištění osobního setkání.⁵⁸

Žadatel o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče se tedy nejprve musí obrátit na obecní úřad obce s rozšířenou působností. Zde musí odevzdat vyplněnou žádost o zařazení do evidence žadatelů,⁵⁹ která obsahuje osobní údaje žadatele. Dále musí předložit doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území České republiky, opis z evidence Rejstříku trestů (nestačí pouhý výpis), zprávu lékaře o zdravotním stavu žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech žadatele a písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do domácnosti. Obecní úřad obce s rozšířenou působností pak do složky žadatele doplní své stanovisko k žádosti o zprostředkování pěstounské péče a v případě, že už má žadatel svěřeno jiné dítě do pěstounské péče, pak i vyjádření pověřené osoby či instituce, se kterou má žadatel uzavřenu dohodu o výkonu pěstounské péče. Po shromáždění všech potřebných dokumentů je složka postoupena příslušnému krajskému úřadu, který žadatele na základě předchozího odborného posouzení zařadí do evidence žadatelů.⁶⁰

⁵⁸ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 31-32.

⁵⁹ https://www.mpsv.cz/files/clanky/14259/zadost_zarazeni_210113.pdf [online]

⁶⁰ <https://www.mpsv.cz/cs/14502> [online]

3.1.1 Zdravotní stav a psychologické vyšetření

Zdravotní posouzení žadatelů provádějí posudkoví lékaři určení příslušným krajským úřadem. Ke svému závěru využívají podklady od ošetřujícího praktického lékaře i od případných dalších specialistů. Lékař posuzuje zdravotní stav daného žadatele vždy individuálně a měl by se pokusit odhadnout, zda žadatel vyhoví nárokům kladeným péčí o přijaté dítě v řádu let. Dle doporučeného postupu pro posudkové lékaře by zdravotní posouzení pro žadatele o pěstounskou péči mělo zahrnovat vyjádření, zda zdravotní stav žadatele nebrání po duševní, tělesné či smyslové stránce výkonu dlouhodobé, dostatečné a řádné péče a výchově dítěte. Kontraindikacemi pro výkon pěstounské péče se považují například závislosti žadatele (sklony k alkoholismu či narkomanii), psychotické změny osobnosti, poruchy příjmu potravy, těžší neurotické poruchy a jiné. Mezi rizikové faktory patří také věk. Pečlivě zvažován je dopad na výkon pěstounské péče, pokud je věk žadatele vyšší než padesát let, případně pokud je věkový rozdíl mezi žadatelem a dítětem menší než dvacet let a větší než čtyřicet let.⁶¹

Zhruba do poloviny roku 2006 žadatelé nejprve prošli psychologickým vyšetřením a až pak následovalo absolvování odborné přípravy. V současné době je však postup obrácený. Žadatelé nejprve absolvují odbornou přípravu a následně u nich proběhne psychologické vyšetření. Žadatelé tak mají možnost získat hlubší a reálnější představu o tom, jaké nároky přináší pěstounská péče a jaká má specifika. Lépe se tak zorientují v problematice a lépe mohou odhadnout své síly. Negativum však může spočívat v tom, že se mohou lépe připravit na to, co od nich bude chtít „slyšet“ psycholog při svém vyšetření. Je tedy možné, že pak mohou s výsledky vyšetření snadněji manipulovat.⁶²

Je tedy vidět, že vedle lékařského vyšetření je rovněž nezbytným psychologické vyšetření. Závěr proběhlého psychologického vyšetření je jedním ze stěžejních dokumentů pro rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče. Psychologické vyšetření zajišťuje příslušný krajský úřad. Není přípustné doložit vlastní zprávu z vyšetření u soukromého psychologa. Smyslem vyšetření je psychologické posouzení páru a jejich připravenost na specifika přijatých dětí. Privátní psychologové se často zaměřují pouze na svého klienta a bez

⁶¹ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 33-35.

⁶² Srov. GABRIEL Z., NOVÁK T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 79-80.

znalosti náhradní rodinné péče je tak jejich výsledná zpráva ve většině případů zcela nedostačující a neúplná. Psychologické vyšetření se skládá z několika schůzek s žadateli, během nichž je s nimi hovořeno jak v páru, tak samostatně, zkoumá se jak partnerská shoda, tak stabilita svazku. Samozřejmě mohou být vhodnou alternativou i samožadatelé, kde se pak posuzuje funkčnost blízkého okolí a širší rodiny.⁶³

Psychologické vyšetření samotné se zaměřuje zejména na dva okruhy otázek. První otázkou je, do jaké míry jsou žadatelé způsobilí stát se pěstouny, a druhou otázkou je, do jaké míry jsou aktuálně schopni převzít dítě do péče. Zkoumá se tedy jejich osobnost, charakteristika, aktuální stav, jaké mají vztahové zázemí a jaká je jeho stabilita, jaké mají výchovné zkušenosti, jaké mají představy o dítěti, co je jejich motivací, jaká je aktuální rodinná situace žadatelů, atd. Využívá se řada různých metod a technik, nejčastěji rozhovor, pozorování, projektivní techniky a další.⁶⁴

V úvodu kapitoly jsme si uvedli tři oblasti osobnostních kvalit, které by měli žadatelé o pěstounskou péči splňovat:

- předpoklady k rodičovství a rodičovské kompetence
- sociální integrace a fungování
- osobnostní předpoklady.

K určení toho, co jsou vlastně rodičovské kompetence, je potřeba si popsat, co znamená pojem rodičovství. To však není snadné. Šulová mluví o rodičovství jako o trvalém vztahu mezi dítětem a jeho pečovateli. Za základ tedy považuje vztah. Pokud toto aplikujeme na pěstounské rodiny, pak budeme za nejdůležitější schopnost považovat to, že je pěstoun schopen navázat a udržet kvalitní vztahy s dětmi, které přijme do pěstounské péče. Matoušek zase podstatu rodičovství orientuje na socializační funkci rodiny. Z tohoto pohledu je tedy velmi důležité, jakým vzorem bude pěstoun pro přijaté dítě. Matějček pak přináší názor, že rodičovství je schopnost uspokojivě zajistit potřeby dítěte. Pro pěstouny je tak klíčová schopnost zajišťovat dané vývojové potřeby dítěte tak, aby se mohlo zdravě vyvíjet. Rodičovskými kompetencemi jako takovými pak rozumíme

⁶³ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 50-52.

⁶⁴ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 34-35.

kompetence týkající se podpory řádného fyzického, duševního i sociálního vývoje dítěte a to v období od raného dětství až do dospělosti.⁶⁵

Sociální fungování rodiny pak nejspolehlivěji zjistíme ne při samotném psychologickém vyšetření, ale při náhledu do minulosti rodiny. Pokud tedy v historii žadatele vidíme uspokojivé vztahy a pevné sociální vazby, je možné předvídat, že tak tomu nejspíše bude i v budoucnosti. Do oblasti sociální integrace zahrnujeme například dodržování právních i sociálních norem, stupeň vzdělání, zda si je žadatel o pěstounskou péči schopen dlouhodobě udržet zaměstnání či zda jej často mění, jaké a jak kvalitní udržuje mezilidské vztahy, ať již příbuzenské, přátelské či partnerské, zda se objevují sklony k závislostnímu chování...⁶⁶

Pokud vezmeme v potaz výše zmíněné informace, dostaneme tím základní náhled na nároky na osobnost žadatelů o pěstounskou péči. Pěstouni by měli mít zralou a stabilní osobnost, dostatek životních zkušeností, měli by být schopni upřednostnit naplňování potřeb přijatých dětí před naplňováním potřeb svých apod. Doposud nebyl v žádné odborné literatuře definován přesný osobnostní profil pěstouna, který by byl zcela ideální. Vzhledem k mnoha proměnným je však toto naprosto logické. Často se tak využívá modelu tzv. Big Five, který klade důraz na pět základních oblastí osobnosti (otevřenost vůči zkušenosti, svědomitost, extravertze, přívětivost, neuroticismus). Vždy je však třeba brát v úvahu, že psychologické texty mají jen omezenou vypovídající hodnotu a vždy je třeba na jejich výsledky nahlížet v kontextu života pěstounů.⁶⁷

3.1.2 Průběh přípravy

„Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu; časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče činí nejméně 48 hodin a u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat

⁶⁵ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 49-50.

⁶⁶ Srov. „tamtéž“, s. 52.

⁶⁷ Srov. „tamtéž“, s. 55-57.

pěstounskou péči na přechodnou dobu nejméně 72 hodin; časový rozsah přípravy žadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili, může krajský úřad snížit.“⁶⁸

Vzhledem k velké vytíženosti Krajských úřadů je zcela běžným postupem, že je přípravou žadatelů pověřena jiná organizace, nejčastěji buď nezisková organizace, nebo příspěvková organizace. Krajský úřad zpravidla zadá zakázku a v rámci výběrového řízení zvolí nejvhodnějšího adepta, který bude přípravy vykonávat.⁶⁹ V Plzeňském kraji například realizuje přípravné kurzy Rodinná poradna v Domažlicích, která spadá pod Centrum sociálních služeb Domažlice. Částečně je příprava uskutečňována také v Dětském centru na Vinicích v Plzni.

V rámci různých států také existuje několik ucelených programů, které by více či méně standardizovaně měly být schopny připravit žadatele na výkon pěstounské péče. Jeden z nejrozšířenějších programů se nazývá PRIDE (Parent Resources for Information, Development and Education). Ten vznikl v roce 1993 ve Spojených státech amerických a postupně se rozšířil do dalších zemí celého světa. V České republice se poprvé začal zmiňovat v roce 2012, kdy se objevil v Akčním plánu naplnění Strategie ochrany práv dětí. V následujících letech pak došlo k vyškolení mnoha lektorů a program PRIDE byl pilotně spuštěn ve vybraných krajích České republiky. Evaluace iniciovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí, která proběhla po dvou letech fungování programu, nebyla příliš valná. Kladně bylo hodnocené využití pěstounů jako lektorů, nicméně záporně byly hodnocené použité materiály, které byly pouze tvrdě přeložené z originálu a nerespektovaly tak místní odlišné podmínky.⁷⁰

Program PRIDE totiž neobsahuje pouhou přípravu, ale je zaměřen i na analýzu místní situace, zaobírá se vyhledáváním vhodných adeptů na pěstounskou péči a měl by svým absolventům rovněž poskytovat následnou podporu. Celý program se tedy skládá ze tří oblastí (plánování, rozvoj, podpora) a je možné jej rozdělit do čtrnácti kroků:

1. Stanovení úlohy a cílů orgánů SPOD
2. Definování role, úkolů a kompetencí
3. Analýza a vyhodnocování místních potřeb
4. Rozvoj vzdělávání veřejnosti a náborových strategií

⁶⁸ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359> [online]

⁶⁹ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 55.

⁷⁰ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 37-40.

5. Poskytování odpovědí na dotazy
6. Příprava odborné přípravy PRIDE pro náhradní rodiče a zaslání informačního balíčku
7. Uskutečnění první individuální konzultace v domácnosti
8. a) Odborné přípravy PRIDE pro náhradní rodiče
b) Průběžné společné posuzování rodin
9. Ukončení společného posuzování a přijetí informovaného rozhodnutí
10. Zařazení do evidence
11. Realizace plánu rozvoje rodiny s náhradními rodiči
12. Spolupráce s náhradními rodinami v rámci týmu
13. Poskytování následného vzdělávání (navazujícího přípravného kurzu PRIDE) pro náhradní rodiče, výcviku k získání pokročilých a specializovaných kompetencí; a dalších typů podpory
14. Završení formálního vztahu s náhradními rodinami⁷¹

Vzhledem k legislativě České republiky probíhá program PRIDE ve zkrácené verzi. Věnuje se tedy bodům šest až devět a dále pak dvanáct a třináct. Zbylé body jsou v kompetenci Krajských úřadů, OSPOD, doprovázejících organizací, atd.

Vraťme se však k průběhu klasické přípravy. Účast na přípravě je pro žadatele o pěstounskou péči nezbytnou. Nejde jen o pouhé legislativní nařízení. V rámci příprav budoucí pěstoun získá důležité informace týkající se výkonu pěstounské péče, o tom, jak probíhá přijetí dítěte do rodiny, získá představu o péči, jakou přijaté dítě potřebuje a zároveň má možnost upřesnit si svoje představy o dítěti a také o tom, jak chtějí, aby jejich budoucí soužití vypadalo. Rovněž si mohou udělat představu o tom, jak se pozmění dynamika jejich původní rodiny. Není neobvyklé, že se požadavky a očekávání žadatelů o pěstounskou péči během příprav pozmění. Mohou si uvědomit, že by zvládli péči například i o postižené dítě, nebo že by jim nevadilo dítě menšinového etnika, ale rovněž si mohou uvědomit, že je pěstounská péče nad jejich schopnosti a mohou od žádosti ustoupit.⁷²

Konkrétní obsah příprav se liší kraj od kraje. Standardem však bývá, že se jedná buď o jednodenní či víkendová setkání, kterých se účastní omezený počet osob (např.

⁷¹ <https://www.pride-cz.com/o-pride/> [online]

⁷² Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 35-36.

deset párů, respektive dvacet osob; u pěstounské péče na přechodnou dobu pak zhruba polovina). Velkou roli hraje skupinová dynamika, zpravidla tak není možné do jednoho běhu příprav začlenit nové účastníky. Rovněž mezi jednotlivými setkáními nebývá delší časový rozestup než zhruba dva týdny. V povinnosti absolvovat přípravu nehraje žádnou roli nejvyšší dosažené vzdělání ani obor, ve kterém žadatel pracuje. Přípravy probíhají pro účastníky zdarma, náklady za jeho zorganizování a zajištění nese příslušný krajský úřad.⁷³

Velmi důležitý je při přípravách multidisciplinární přístup. Na organizaci příprav a na jejím průběhu by se tak měli podílet odborníci z různých oborů tak, aby poskytnuté informace byly co neobsáhlejší a nejkompaktnější a zároveň aby byl získaný obraz o žadatelích co nejpřesnější. Příprav by se tak měli ujmut zejména psychologové, sociální pracovníci, v oblastech zdravotní péče pak lékaři. Velmi vhodné se jeví zapojit jako lektory zkušené pěstouny, kteří jsou schopni prakticky přiblížit problematiku pěstounské péče a situace, které s přijatým dítětem mohou nastat v běžném životě. Příprava by měla zahrnovat následující okruhy:

- sebezpoznání žadatelů a uvědomění si vlastních rodinných poměrů a sociálních kontaktů
- rozpoznání a naplňování práv a potřeb přijatého dítěte
- naučit se spolupracovat s odborníky
- komunikace s dítětem a respektování jeho důstojnosti a lidských práv
- rozvíjet schopnosti dítěte a věnovat se jeho zájmům
- uspokojovat potřeby dítěte (citové, vývojové, sociální, vzdělávací...)
- styk s biologickou rodinou dítěte
- jak pracovat s vlastními, případně s dříve přijatými dětmi po příchodu nového člena rodiny.⁷⁴

Informace by žadatelům v rámci příprav měly být podávány v jasné, srozumitelné a přístupné formě. Mezi přednášky by měly být zařazeny interaktivní bloky, kdy budou mít účastníci šanci se sami zapojit a podělit se o své zkušenosti, myšlenky a názory. Asi nejefektivnějším se pro tento typ výuky jeví částečně strukturovaná diskuze, která je

⁷³ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 56-57.

⁷⁴ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 36.

moderována odborným pracovníkem. Aby si účastníci přípravy mohli vytvořit hlubší vhled do dané problematiky, je vhodné využít zážitkové prvky. Ty by měly mít své nezastupitelné místo zejména ve vícedenních blocích.⁷⁵

Diskutovanou součástí příprav je rovněž návštěva dětského centra či dětského domova. Někteří psychologové (zejména dříve) zastávali názor, že pro bezdětné páry je návštěva těchto zařízení příliš frustrující a diskutovali o tom, zda má taková návštěva vůbec nějaký přínos a co je jejím výsledkem. Faktem je, že většina žadatelů se v takovém zařízení ocitá poprvé a dochází tak k jistému odtabuizování ústavní péče, jelikož formu ústavní péče často znají pouze z nepříliš lichotivých vylíčení v rámci kinematografie a literatury. Zjišťují tak, že dětský domov již dávno neznamená ponuru budovu s dvaceti kovovými postýlkami v jedné místnosti. Svým způsobem tak dochází k odeznění strachu ze zařízení ústavní péče a lepší poznání minulosti případného dítěte, které přijmou z ústavní péče.⁷⁶

Kromě přípravy žadatelů o pěstounskou péči zajišťuje krajský úřad také přípravu dětí, které žijí v rodině těchto žadatelů. Příprava dětí je prováděna v nezbytně nutném rozsahu s ohledem na jejich věk a na to, jak jsou rozumově vyspělé. Dítě se tak například může zúčastnit jednoho víkendového vzdělávacího bloku. Formu vzdělávání je nutné volit s ohledem na věk i situaci. Ideální formou jsou skupiny, kde jsou děti přibližně stejného věku. Pro takovou skupinu se dobře volí jak forma, tak obsah přípravy. Ve skupinách dětí různého věku lze zase velmi dobře pozorovat kompetence starších dětí vůči mladším, to, jaké mají sociální dovednosti, jak se staví k naplňování potřeb mladších dětí apod. Do programu je rovněž vhodné zařadit prvky arteterapie a hraní různých rolí. Součástí příprav by ale také měla být individuální část – tedy osobní rozhovor s dítětem, projektivní techniky aj.⁷⁷

V současné době již existuje velmi dobrá síť psychologické pomoci a přípravné práce s klienty orgánu sociálně-právní ochrany dětí. I u žadatelů o pěstounskou péči, u kterých se zpočátku objevovaly menší výhrady, lze dlouhodobou souvislou prací dosáhnout kladného posunu a mohou být zařazeni do evidence. Počet reálně odmítnutých

⁷⁵ Srov. GABRIEL Z., NOVÁK T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 81.

⁷⁶ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 58-59.

⁷⁷ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 37.

žadatelů, kteří jsou zamítnuti pro nedoporučení psychologem, je tak poměrně nízký. Mluvíme zhruba o 5 – 10 % žadatelů.⁷⁸

3.2 Přijetí dítěte

„Přijetí dítěte je změna, která hluboce zasahuje do fungování systému bezdětného manželství i do osobností jednotlivých zúčastněných. Tato změna může být k horšímu i k lepšímu.“⁷⁹

Po úspěšném zařazení žadatelů do evidence a před přijetím dítěte probíhá fáze zprostředkování pěstounské péče. Žadatelé v tomto období mají často pocit, že situace stagnuje a nic se neděje. Není to však pravdou. Minimálně jednou za měsíc zasedá poradní sbor, jeho cílem je pokusit se nalézt pro konkrétní děti vhodné náhradní rodiny. Vždy je základním principem zprostředkování náhradní rodinné péče hledání nejvhodnějších náhradních rodičů pro dané dítě a ne naopak. Stát v první řadě myslí na zájmy dítěte a nikoliv na uspokojení žadatelů. Proto se nepřistupuje k tomu, že by se pro jednotlivé žadatele hledalo dítě pouze dle jejich požadavků. Zároveň je ale třeba najít mezi těmito dvěma možnostmi určitou rovnováhu, aby i žadatelé o pěstounskou péči byli uspokojeni a přijali dítě do své péče. Faktem je, že nereálné a příliš vysoké nároky žadatelů často brzdí samotný proces zprostředkování.⁸⁰

Je možné říci, že na zdravé dítě většinového etnika, které je mladší jednoho roku, připadají i stovky žadatelů o pěstounskou péči. Problémem pak je vybrat ten jeden jediný pár (či samožadatele), který bude pro dané dítě nejvhodnější. I po posouzení toho, zda žadatelé žijí ve městě či na vesnici, jaké mají zkušenosti s výchovou dětí, zda poskytují opravdu stabilní prostředí, jaké mají bytové a sociální podmínky, jestli by byli schopni zajistit vhodnou péči i v případě, že by se u dítěte rozvinul menší hendikep, a mnohé další, i tak mohou přicházet v úvahu desítky žadatelů. V takovém případě se pak přistupuje k ne úplně optimálnímu řešení, které je však spravedlivé – žadatelé jsou uspokojováni dle data podání žádosti. Dítě tedy bude nabídnuto těm, kteří čekají nejdéle. Pokud však jsou žadatelé ochotni přijmout dítě s projeveným hendikepem, s rizikovou rodinnou anamnézou či menšinového etnika, pak se čekací lhůta významně snižuje a k uspokojení

⁷⁸ Srov. GABRIEL Z., NOVÁK T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 84.

⁷⁹ KLIMEŠ J., *Reakce na ambivalentní objekt*, s. 42.

⁸⁰ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 62-63.

žádosti dochází velmi záhy. Z logiky věci totiž takoví žadatelé předběhnou většinu ostatních.⁸¹

Vzhledem k čekacím lhůtám je nutné udržovat složku žadatelů stále v aktuálním stavu, aby poradní sbor mohl rozhodovat co nejefektivněji. Žadatelé tak mají povinnost informovat příslušný krajský úřad o všech rozhodných změnách, které se během procesu zprostředkování udějí. Nezřídka se však stává, že žadatelé tuto povinnost nerespektují a krajský úřad tak osloví vytipované žadatele, kteří již očekávají narození vlastního dítěte či jsou například v rozvodovém řízení. Některé kraje rovněž trvají na průběžných psychologických posudcích, jelikož počítají s tím, že se partnerský vztah žadatelů neustále vyvíjí a také dochází k vývoji jednotlivých osobností. Tyto snahy jsou však velmi limitovány jak personálně, tak materiálně.⁸²

Krajský úřad nejprve pro děti, které vede ve své evidenci, vyhledává vhodné žadatele ve vlastní evidenci a posléze i v evidencích jiných krajů. V případě, že se krajskému úřadu povede vyhledat vhodného žadatele, je písemně obeznámen s tím, že pro něj bylo vytipováno konkrétní dítě. Zákon pak udává, že má žadatel právo na osobní seznámení se s dítětem a následně běží lhůta třicet dní (respektive šedesát dní při žádosti o prodloužení), ve které může požádat soud o svěřeni dítěte do péče. Po písemném obeznámení v praxi zpravidla dochází k osobní schůzce žadatelů s pracovníci krajského úřadu. Během této schůzky je žadatelům předložen spis dítěte, který obsahuje veškeré dostupné informace, které jsou důležité v rozhodování, zda žadatelé přistoupí k osobnímu setkání s dítětem. Žadatelé se v této fázi mohou doptávat na vše, co je pro ně důležité a co je zajímavé. Je nezbytně nutné, aby pracovníce krajského úřadu byly k žadatelům co nejvíce otevřené a poskytovaly co nejvěrnější informace o dítěti. Jen tak získají žadatelé možnost rozhodnout se zodpovědně. Pokud se žadatelé pro osobní setkání rozhodnou, krajský úřad toto setkání zorganizuje. Pokud se jedná o dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu, prvotní kontakt je uskutečněn v prostředí, které je pro dítě známé a bezpečné. Kontaktu jsou přítomny buď pracovníce krajského úřadu či pracovníce doprovázejících organizací (od kterých si pak krajský úřad vyžádá zprávu o průběhu kontaktu). Pokud je dítě umístěno v ústavní péči, pak prvotní kontakt probíhá po domluvě s ředitelem/ředitelkou přímo v zařízení, například v herně. První kontakt bývá s ohledem na věk dítěte

⁸¹ Srov. GABRIEL Z., NOVÁK T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 84-85.

⁸² Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 66-67.

a náročnost situace poměrně krátký. Zpravidla nepřekračuje jednu hodinu, maximálně hodinu a půl.⁸³

Pokud krajský úřad nezprostředkuje žadatelům zvolenou variantu náhradní rodinné péče do tří let od zařazení do evidence žadatelů, předá spisovou dokumentaci Ministerstvu práce a sociálních věcí. Ministerstvo se následně snaží žadatelům náhradní rodinnou péči zprostředkovat samo. Ministerstvo kromě jiného vede evidenci takzvaně obtížně umístitelných dětí. Jedná se o děti, které se ve lhůtě tří měsíců nepodařilo umístit v rámci jednotlivých krajů. Pokud ani ministerstvo v následujících šesti měsících nenabídne žadatelům žádné dítě, kterému by se mohli stát pěstounskou rodinou, je jejich spis postoupen (v případě předchozího souhlasu, který dávají již při podání žádosti o zařazení do evidence) Úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí, který sídlí v Brně. Tento úřad se pak snaží žadatelům vyhledat dítě v cizině. Tato situace však nastává výjimečně a šance na zprostředkování dítěte ze zahraničí jsou minimální.⁸⁴

Okamžik příchodu dítěte do rodiny je náročnou situací jak pro dítě, tak pro žadatele a jejich případnou rodinu. Přestože se žadatelé na dítě těší a jeho příchod očekávají, bývá realita přece jen pestřejší a náročnější, než očekávali. Pokud se jedná o bezdětný pár, dochází k velmi zásadní změně životního stylu, než na který byli pěstouni do té doby zvyklí. Pokud dítě přichází do rodiny s dětmi, vzniká nová sourozenecká skupina, kterou je třeba sledovat a monitorovat. Úkolem pěstounů je zajistit, aby mezi dětmi nevznikala revnivost a nepřiměřené konflikty. Původní děti by také neměly mít pocit, že jsou zanedbávány na úkor nově přichozího člena rodiny. Zajistit rovnováhu v této oblasti bývá velmi náročné, jelikož nově přichozím dětem je zpravidla nutné věnovat velkou dávku pozornosti.⁸⁵

Adaptace přijatých dětí pak velmi závisí na jejich aktuálním věku. Obecně lze říci, že čím mladší dítě, tím lépe probíhá jeho přijetí do rodiny. U dětí v kojeneckém věku bývá proces předání a přijetí poměrně rychlý a mívá hladký průběh. Změna se může projevit například zvýšenou plačtivostí či horším spánkovým režimem. Problémy se však obvykle rychle upraví. Zvláště pokud dětem pomůžeme dodržováním režimu, na který byly zvyklé a nastalé změny přinášíme do jejich života postupně. Proto je vždy výhodné

⁸³ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 44-45.

⁸⁴ Srov. GABRIEL Z., NOVÁK T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 86.

⁸⁵ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 69.

(bez ohledu na věk dítěte) získat co nejvíce informací o tom, jak probíhal život dítěte do doby, než přišlo do domácnosti pěstounů. Na jaký režim bylo zvyklé, jakou stravu preferuje, které hračky jsou jeho oblíbené, u starších dětí pak jeho zájmy... U dětí v batolecím věku by se pěstouni měli zaměřit na získání informací o oblíbených činnostech a naopak o tom, co v dítěti vyvolává strach. V tomto věku se také začínají objevovat nejrůznější zdravotní omezení a alergie, o kterých by pěstouni měli být informováni. Díky všem těmto informacím se mohou vyhnout obtížím v průběhu adaptační fáze. Děti předškolního a mladšího školního věku jsou velmi emocionální a podléhají momentálním pocitům, které zásadně ovlivňují jejich okamžité chování a reakce. Jelikož ještě neumí plně verbalizovat své pocity, je potřeba věnovat velkou pozornost jejich neverbálním reakcím na nejrůznější podněty. U dětí školního věku by pak jejich příchod do pěstounské rodiny měl být oboustranným rozhodnutím. Děti jsou v tomto věku již schopné racionálního uvažování a je tedy nejen možné, ale i žádoucí se společně na věcech domlouvat.⁸⁶

Manželé Zelenkovi mají osvojeného syna a dále mají v pěstounské péči vnuka Nicolase, kterého porodila jejich dcera. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu se biologická matka o Nicolase nemohla starat, a tak je v péči pěstounů již od pár měsíců věku. Před rokem se pěstouni rozhodli, že mají kapacitu na to, aby přijali ještě jedno dítě. Nevadilo by jim dítě menšinového etnika a také mají zkušenosti s výchovou dětí s PAS, proto by jim nevadilo ani toto. Pěstouni si společně podali žádost o zařazení do evidence a svěřeni dalšího dítěte. Krajský úřad si vyžádal zprávu z doprovázející organizace, v místě bydliště proběhlo několik šetření příslušného OSPOD, manželé prošli novým posuzováním a přípravou. Zkoumána byla dosavadní péče zejména o Nicolase, stav jejich domácnosti, prostory, kde by mělo dítě postýlku, po zařazení do evidence pak bylo zkoumáno, zda mají připravené dostatečné zázemí a vybavení (oblečení, hračky, nočník, postýlka...), aby dítě mohli přijmout. Po zhruba třičtvrtě roce bylo pěstounům oznámeno, že má krajský úřad v evidenci takřka roční holčičku menšinového etnika. Pěstouni se ještě ten týden jeli seznámit se složkou holčičky a následující týden již proběhlo první seznámení. Holčička byla v péči pěstounky na přechodnou dobu a první kontakt se tak odehrál v prostorách doprovázející organizace přechodné pěstounky. Holčička na oba pěstouny reagovala dobře a během prvního setkání se pěstouni rozhodli, že zažádají o svěřeni holčičky do své péče. Společně byl tedy dohodnut další postup, pěstouni sepsali návrh na svěřeni do péče a podali jej na příslušném soudu. Od prvního setkání se začalo intenzivně pracovat na adaptaci holčičky na nové pěstouny. Doba kontaktů se postupně prodlužovala, přechodná pěstounka na stále delší dobu odcházela z místnosti, následně

⁸⁶ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 65-66.

probíhaly návštěvy v domácnosti přechodné pěstounky a později i v domácnosti klasických pěstounů. Po rozhodnutí soudu, který holčičku svěřil do péče pěstounů, se kontakty ještě zintenzivnily a za necelé tři měsíce od prvního setkání si pěstouni holčičku nechali doma nastálo. Přechod byl pro Aničku obtížný, přece jen jí v té době bylo už více než rok. Na novou rodinu si však zvykla, navázala s pěstouny hezký vztah a s novými sourozenci se mají očividně rádi.

3.3 Specifika dětí v pěstounské péči

„Výchova dětí někoho jiného však také vyžaduje, aby vychovatelé přinejmenším nezpůsobili žádnou škodu, i když jsou unavení a rozzlobení (vlastně zvláště v takových chvílích), a nesou odpovědnost za to, aby zvládli náklonost i agresi, kterou vůči nim děti a mladí lidé projevují, a za to, aby po převážnou většinu doby dokázali nacházet tu správnou míru.“⁸⁷

Již v první kapitole jsme si nastínili, jak důležitá je rodina pro zdravý vývoj dítěte. Jak nezbytně nutné je mít možnost navázat citovou vazbu k neměnným pečujícím osobám. V pěstounské péči se však ocitají děti, které tu možnost bohužel nedostaly a to se projevuje v jejich dalším vývoji a chování.

Daniel A. Hughes mluví o termínech zablokovaná důvěra a zablokovaná péče. Zablokovanou důvěrou je rozuměna situace, kdy v souvislosti s dlouhodobým zanedbáváním a nenaplňováním svých základních potřeb dítě pozbyde schopnost důvěřovat lidem a přestane věřit tomu, že mu pečovatelé mohou pomoci naplňovat jeho potřeby. Toto dítě pak začne spoléhat jen a pouze na sebe. Nevěří tomu, že by pro dospělé mělo být naplňování potřeb dítěte samozřejmostí. Dítě se proto uchyluje k manipulativnímu chování, k zastrašování a snaze vydírat pečující osoby, impulzivně či kompulzivně hromadí nejen jídlo, ale i hračky, oblečení či další předměty. V návaznosti na zablokovanou důvěru se objevuje zablokovaná péče. Obsahuje všechny těžkosti, se kterými se setkává pěstoun, jehož péči přijaté dítě zarputile odmítá, protože se domnívá, že je samostatné, dokáže se o sebe postarat a role pěstouna v jeho životě je tak zbytečná a omezující. V rodičovství a pečování funguje reciprocita, a pokud dítě dlouhodobě a trvale odmítá projevy péče, je pro pěstouna velmi těžké si tyto projevy uchovat.⁸⁸

⁸⁷ CAMERON R. J., MAGINN C., *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*, s. 81.

⁸⁸ Srov. HUGHES D. A., *Budování citového pouta*, s. 14-15.

Pokud malé dítě postrádá jistou vazbu, není schopné regulovat stres a vzhledem ke své fázi vývoje je schopno reagovat pouze dvěma způsoby. Prvním způsobem je disociace a druhým pak nadměrné rozrušení. Při disociaci se mozek brání úplnému zahlcení, při nadměrném rozrušení je pak ovlivněn celý organismus (u starších dětí se projeví jako „bojuj nebo uteč“). Ve výsledku vše, co na malém dítěti s nejistou vazbou pozorujeme, je ovlivněné neregulovaným stresem. Proto se můžeme setkat dětmi, které neustále pláčou, nebo naopak nepláčou vůbec, některé reagují na sebemenší podnět, jiné nehnou brvou ani při významném podnětu. Děti s nenaplněnou potřebou vazby nejsou schopné prožívat reintegrační zahanbení, ale veškerý stud prožívají jako dezintegrační zahanbení. Nejedná se tedy u nich o krátkodobý přechodný afekt, ale o všudypřítomný pocit, o prvek sebeurčení a přesvědčení, že jsou ostudnými oni sami. Pro pěstouny, kteří přijmou dítě s nejistou vazbou, je tedy nezbytné udržovat na snesitelné a zvládnutelné úrovni pocit hanby a míru stresu. Rovněž je důležité dát dítěti prostor, aby si mohlo vybudovat vztah, ve kterém bude převažovat citové naladění a reintegrační zahanbení. K dítěti je potřeba přistupovat ne dle jeho kalendářního věku, ale dle jeho chování a dosaženého stupně vývoje.⁸⁹

Důležitou roli na adaptaci a vývoj přijatého dítěte má věk, ve kterém přišlo do své nové rodiny. Naprosto odlišná bude situace dítěte, které bylo do nové rodiny přijato v několika měsících, krátce poté, co se u něj objevil první sociální úsměv, který okamžitě vyvolal adekvátní reakci ve tvářích přítomných lidí, a naprosto odlišná bude situace dítěte, které do nové rodiny přijde například ve třech letech, na jehož první sociální úsměvy se mu nedostalo reakce buď žádné anebo jen velmi nahodilé.⁹⁰

Nejčastější reakcí kojenců na příchod do nové rodiny je apatie, nezájem anebo naopak výrazné a aktivní odmítavé projevy. Deprivované děti mají tendenci být úzkostné a často lpí na zažitých stereotypech, které jim pomáhají se vyrovnat s náročnějšími situacemi. Mohou se objevovat poruchy spánku, autostimulace, poruchy přijímání potravy... Vztah dítěte k pěstounům prochází vývojem a původní odmítání je typicky nahrazeno silnou fixací na jednu konkrétní osobu (v manželských párech se většinou jedná o ženu, která s dítětem tráví více času). Tato fáze je přítomna i v době, kdy už jsou běžní vrstevníci dítěte od svých matek odpoutáni. Pro pěstounku může být fixace velmi

⁸⁹ Srov. CAIRNS K., *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*, s. 71-81.

⁹⁰ Srov. KOVAŘÍK J. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 49.

vyčerpávající. Řešením je pouze čas, ve kterém má dítě možnost získat nové a pozitivní zkušenosti.⁹¹

V batolecím věku může fixace na jednu osobu stále přetrvávat. Rovněž může pěstounům dělat problémy odlišit projevy předchozího zanedbání od projevů případného trvalejšího postižení. Citová deprivace se může projevit také jako neschopnost navázat hlubší vazby, objevuje se povrchnost vztahů, kdy dítě bez problému naváže vztah s kýmkoliv novým a nikoho se nebojí. Z hlediska zdravého vývoje je však přirozené, pokud dítě v tomto věku vyhledává známé osoby a straní se osob cizích. U dítěte se také mohou objevit problémy s pochopením různých omezení a schopností je přijmout. I v tomto věku se objevuje lpění na zažitých rituálech. Na sebemenší změnu pak dítě reaguje velmi negativně a bouřlivě.⁹²

V tomto období se stává aktuálním i téma, které je tak často přetřásáno jak mezi odborníky, tak mezi samotnými pěstouny. A to oslovování pěstounů. U starších dětí je obvyklé, že pěstouni nabízejí oslovení teto, strejdo, případně oslovování křestním jménem. U mladších dětí však nastává poněkud ožehavý problém s oslovováním mami, tati. Někteří odborníci považují oslovování pěstounů jako mami a tati za zcela nevhodné a přisuzují této skutečnosti snahy o vymazání biologických rodičů ze života dětí. Pokud se však na tento problém podíváme z pohledu dítěte, můžeme nalézt hned několik důvodů, proč sami volí oslovení mami a tati. Tímto oslovením mohou pěstounům vyjadřovat pocit sounáležitosti, to, že se cítí být členem rodiny, je pro ně přirozené toto oslovení používat, protože jej slyší ve svém okolí (např. od biologických dětí pěstounů) či je pro ně příjemné být ve skupině vrstevníků konformní a mluvit tak o pěstounech jako o svých rodičích. Nelze tedy říci, že je oslovení mami a tati nevhodné. Pokud k němu dítě nikdo nenutí, zvolí si jej samo a přirozeně a orientuje se v tom, že existují ještě jeho biologičtí rodiče, pak není důvod, proč by dítě nemohlo pěstouny oslovovat mami a tati.⁹³

Péťa přišel ke svým dlouhodobým pěstounům ve třech letech. Takřka celý předchozí rok strávil u pěstounů na přechodnou dobu, kam byl umístěn ze své biologické rodiny. Péťovi již přechodní pěstouni vyprávěli o jeho matce a ukazovali mu její fotku, kterou nalepili do knihy života, kterou mu založili. Po příchodu k dlouhodobým pěstounům se dokonce uskutečnil jeden asistovaný kontakt s biologickou matkou. Péťovi je dnes pět let a sám

⁹¹ Srov. VÁGNEROVÁ M. M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 50-52.

⁹² Srov. „tamtéž“, s. 67-69.

⁹³ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 69-70.

mluví o tom, že má tři maminky a dva táty. Tato situace mu nedělá žádné problémy a bere ji jako součást svého života.

Předškolní období probíhá ve znamení hry a hravosti. Dítě často fantazíruje a dělá mu problémy odlišit realitu od svých představ. V tomto období je tak ideální sdělit dítěti pravdu o tom, že vyrůstá v náhradní rodinné péči. Vzhledem k věku samozřejmě nelze očekávat, že by se dítě orientovalo v pojmech jako osvojení či pěstounská péče, ale je důležité, aby vědělo, že se sice svým rodičům nenarodilo, ale že si jej jeho rodiče – právě ono jedno konkrétní dítě – vybrali a přijali ho za své. A takhle vznikla jejich rodina, kde má dítě své stabilní a bezpečné místo.⁹⁴

U předškolních dětí se se zvýšením nároků mohou objevit problémy, které do té doby byly latentní. Mohou se objevovat nápadnosti v emočním prožívání, poruchy úzkostného charakteru, fobie. Časté změny prostředí mohou také vyústit v separační úzkostnou poruchu. Objevují se afektivní výbuchy a sklony ke zvýšené agresivitě (kdy se většinou jedná o úzkostnou či obrannou agresi). I v pozdějším věku se objevují problémy s respektováním autorit, dodržováním stanovených hranic a nezřídka se objevuje idealizace vlastních biologických rodičů.⁹⁵

Úkolem dospívajících dětí pak je vybudovat si vlastní zdravou identitu. Přijmout nejen sebe sama, ale i svoji minulost. Přijmout rodiče, kteří dítě vychovali, ale rovněž se smířit (alespoň ve své mysli) i s rodiči, kteří dítě počali a porodili. Pěstouni či další blízké osoby by měli dítěti pomoci s tím, aby se se svou minulostí vyrovnalo a aby se zbavilo případné zatrpklosti vůči svým biologickým rodičům, aby biologickým rodičům odpustilo, že je opustili. Dítě v pěstounské péči se s tímto úkolem potýká opakovaně a nezřídka jej řeší celý svůj život.⁹⁶

3.4 Práva a povinnosti pěstounů

Práva a povinnosti pěstounů upravuje Občanský zákoník a to zejména Oddíl 2, § 966. Tento paragraf udává, že pěstoun je povinen a zároveň také oprávněn o svěřené dítě řádně a osobně pečovat. Je právem i povinností pěstouna přiměřeně zastupovat rodiče dítěte v jejich právech a povinnostech, avšak pouze v případě, že se jedná o běžné věci.

⁹⁴ Srov. KOVAŘÍK J. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 59.

⁹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ M. M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*, s. 90-93.

⁹⁶ Srov. KOVAŘÍK J. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 73.

Ve věcech významnějších a důležitých je pak vždy potřeba písemného souhlasu biologického rodiče.⁹⁷ Ze zkušenosti pak většina institucí vyžaduje podpis úředně ověřený. Pokud mluvíme o věcech, ke kterým je potřeba souhlas biologického rodiče, mluvíme například o výběru mateřské, základní či střední školy, vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, vydání občanského průkazu či pasu, psychologickém vyšetření, plánovaném lékařském zákroku (od rozkapání očí při vyšetření zraku přes odstranění mandlí až po závažnější operace)...

Paragraf 967 pak stanovuje, že má pěstoun povinnost udržovat sounáležitost dítěte s jeho biologickou rodinou, ať již se jedná o rodiče, příbuzné či další blízké osoby. Jednou z významných povinností pěstouna je umožnit kontakt dítěte se svými biologickými rodiči (a případně dalšími příbuznými), pokud není v rozsudku stanoveno jinak či pokud není odborníkem doporučeno dočasně přerušit kontakt s rodiči například z psychologického hlediska pro velkou zátěž dítěte.⁹⁸

Další práva a povinnosti pěstounů stanovuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., Část pátá, Hlava I. Prvotní povinností pěstouna je uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče buď přímo s OSPOD či obvykleji s jinou pověřenou fyzickou či právnickou osobou (mluvíme o takzvaných doprovázejících organizacích, o kterých si více řekneme v další kapitole). Dohodu je pěstoun povinen uzavřít ve lhůtě do třiceti dnů od nabytí právní moci rozsudku o svěření dítěte do pěstounské péče. S uzavřením Dohody souvisí další povinnost pěstouna, a to umožnit sledování a naplňování této Dohody. V praxi se jedná o pravidelné setkávání se s doprovázejícím pracovníkem tak, aby mohl být v kontaktu jak s pěstouny, tak s dítětem svěřeným do pěstounské péče. Důvodem k této povinnosti je na jednu stranu možnost podpořit pěstouna v případných nejistotách a poskytnout mu odpovídající podporu a případnou odbornou pomoc, na druhou stranu pak doprovázející pracovník může včas odhalit případné problémy a pružně na ně reagovat. Zákon také stanovuje, že je pěstoun povinen si zvyšovat své kompetence, dovednosti a znalosti, co se týče výchovy dětí a péče o ně. Vzdělávání se sleduje vždy ve dvanácti po sobě jdoucích kalendářních měsících a je stanoveno v rozsahu dvaceti čtyř hodin za jedno sledované období. Témata vzdělávání by měla být uzpůsobena konkrétním

⁹⁷ <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4581899/#cast2-hlava3-dil3> [online] par. 966

⁹⁸ <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4581899/#cast2-hlava3-dil3> [online] par. 967

situacím v rodinách, například pokud rodina pečuje o dítě menšinového etnika, o dítě s tělesným či mentálním postižením a podobně.⁹⁹

Práva pěstounů se pak týkají zejména odlehčovacích služeb. Jedná se například o právo na poskytnutí pomoci při zajištění péče o svěřené dítě v případě, že je pěstoun v pracovní neschopnosti, je hospitalizován k neodkladnému zákroku, pokud mu zemřela blízká osoba, narodilo se biologické dítě či pokud si potřebuje vyřídit nezbytné osobní záležitosti. Dále má právo na poskytnutí pomoci k zajištění celodenní péče o svěřené dítě, které dosáhlo věku dvou let, v rozsahu alespoň čtrnáct dní v kalendářním roce. Tradičně se jedná o proplacení soukromého hlídání, u starších dětí pak o proplacení vícedenních školních výletů, táborů a podobně. Pěstouni mají právo na zprostředkování odborné pomoci (například co se týče psychologické pomoci, právní pomoci, terapeutické pomoci...), a to alespoň jednou za šest měsíců. Dále mají pěstouni právo na poskytnutí neutrálního prostředí pro setkání svěřeného dítěte s biologickými rodiči a případně také právo na asistenci při tomto kontaktu (takzvané asistované kontakty). V souvislosti se svou povinností se vzdělávat a zvyšovat si své znalosti má pěstoun právo na to, aby mu toto vzdělávání bylo bezplatně zajištěno jeho doprovázející organizací. Pěstoun má rovněž nárok na finanční podporu ze strany státu.¹⁰⁰

3.5 Finanční zabezpečení pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou upraveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., Část pátá, Hlava II. Zákon udává, že do dávek pěstounské péče patří odměna pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.¹⁰¹

Dávky pěstounské péče lze rozdělit dle toho, zda jsou poskytovány pravidelně či zda jsou poskytnuty jednorázově. Mezi opakující se dávky patří odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Jednorázové dávky pak jsou příspěvek při převzetí

⁹⁹ <https://zakony.kurzy.cz/359-1999-zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/cast-5-hlava-1/>
[online]

¹⁰⁰ <https://zakony.kurzy.cz/359-1999-zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/cast-5-hlava-1/>
[online]

¹⁰¹ <https://zakony.kurzy.cz/359-1999-zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/cast-5-hlava-2/>
[online]

dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Odměna pěstouna je dávka, na kterou má nárok osoba v evidenci a osoba pečující – tedy pěstoun, který se řádně a osobně stará o dítě, které mu bylo rozsudkem příslušného soudu svěřeno do pěstounské péče. Nárok na dávku odměny pěstouna má i pečující osoba, která má v péči dítě, které nabylo zletilosti a které nemá nárok na výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte z důvodu, že pobírá důchod (například sirotčí či invalidní), který je stejné či vyšší hodnoty než uvedený příspěvek. Pokud hovoříme o klasické pěstounské péči, je tento nárok automatický (u příbuzenské pěstounské péče pak záleží na Úřadu práce, jak posoudí situaci konkrétní rodiny – viz podkapitola o příbuzenské pěstounské péči). Odměnu pěstouna řadíme mezi příjmy ze závislé činnosti, podléhá tedy následnému zdanění a rovněž pojistným odvodům (sociální a zdravotní pojištění).¹⁰² Od 1. ledna 2018 došlo k navýšení dávky odměny pěstouna. V níže uvedené tabulce jsou uvedeny částky před zdaněním.

Tab. 3: Výše dávky odměna pěstouna

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna
1	12 000,- Kč
2	18 000,- Kč
3	30 000,- Kč
alespoň 1 dítě ve II.-IV. stupni závislosti	30 000,- Kč

Zdroj: Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Za každé další přijaté dítě se částka zvyšuje o polovinu výše odměny pěstouna pečujícího o jedno dítě (tedy o 6 000,- Kč).¹⁰³

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží každému nezaopatřenému dítěti, které bylo svěřeno do péče osoby pečující či osoby v evidenci. Dokud je dítě nezletilé, žádá o příspěvek pěstoun, který má dítě svěřené do své péče. Rovněž je dávka vyplácena k rukám pěstouna. Nárok na tento příspěvek trvá i po nabytí zletilosti dítěte až do věku dvaceti šesti let, pokud se jedná o nezaopatřené dítě a pokud nadále sdílí domácnost s pěstounem. Po dosažení zletilosti si o příspěvek žádá samo zletilé dítě a příspěvek na

¹⁰² Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 99-102.

¹⁰³ <https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/f4822361/> [online]

úhradu potřeb dítěte je vyplácen k jeho rukám. Příspěvek dítěti nenáleží v době, kdy je případně umístěno v ústavní péči a také v případě, že pobírá důchod (sirotčí či invalidní), který je výší srovnatelný či vyšší než je výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Pokud je pobíraný důchod nižší, než je výše příspěvku, pak je dítěti tento příspěvek vyplácen ve výši, která činní rozdíl mezi těmito dvěma částkami.¹⁰⁴

Tab. 4: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte

věk dítěte	zdravé dítě	I. stupeň závislosti	II. stupeň závislosti	III. stupeň závislosti	IV. stupeň závislosti
0 – 6 let	4 950,- Kč	5 115,- Kč	6 105,- Kč	6 490,- Kč	7 040,- Kč
6 – 12 let	6 105,- Kč	6 212,- Kč	7 480,- Kč	7 975,- Kč	8 635,- Kč
12 – 18 let	6 985,- Kč	7 095,- Kč	8 580,- Kč	9 130,- Kč	9 570,- Kč
18 – 26 let	7 260,- Kč	7 425,- Kč	8 910,- Kč	9 460,- Kč	9 900,- Kč

Zdroj: Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně dětí.

Stejně jako u odměny pěstouna došlo i u příspěvku na úhradu potřeb dítěte od 1. ledna 2018 ke zvýšení částky.¹⁰⁵

Příspěvek při převzetí dítěte náleží osobě, která převzala dítě do pěstounské péče. Pokud by došlo k převzetí téhož dítěte (například pokud bylo pěstounovi dítě nejprve svěřeno do předpěstounské péče a až následně pak do péče pěstounské), vzniká nárok na výplatu příspěvku pouze jednou. Pokud by však došlo k převzetí téhož dítěte do péče jiných pěstounů, pak nárok na výplatu příspěvku náleží i novým pečujícím osobám. Jedná se o jednorázový příspěvek.¹⁰⁶

Tab. 5: Výše příspěvku při převzetí dítěte

věk dítěte	výše příspěvku
0 – 6 let	8 000,- Kč
6 – 12 let	9 000,- Kč
12 – 18 let	10 000,- Kč

Zdroj: Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně dětí¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 99.

¹⁰⁵ <https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/f4822361/> [online]

¹⁰⁶ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 103.

¹⁰⁷ <https://portal.gov.cz/obcan/zivotni-situace/socialni-zabezpeceni/davky-pestounske-pece/prispevek-pri-prevzeti-ditete.html> [online]

Příspěvek při ukončení pěstounské péče je vyplacen fyzické osobě, která byla ke dni nabytí zletilosti v pěstounské péči a je vyplacen ke dni, kdy této osobě zanikl nárok na dávku příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Pokud osoba příspěvek na úhradu potřeb dítěte nepobírá z důvodu toho, že je jí přiznán a vyplácen sirotčí či invalidní důchod, vzniká nárok na výplatu příspěvku při ukončení pěstounské péče dnem následujícím po ukončení jeho nezaopatřenosti. I tento příspěvek je jednorázový, každé osobě náleží pouze jednou. Jeho výše je 25 000,- Kč.¹⁰⁸

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla obdrží osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně tři děti (případně má nárok na odměnu pěstouna, jelikož pečuje o tři děti, z nichž některé již mohou být zletilé, avšak nezaopatřené). Podmínkou je zakoupení či celková oprava vozidla a využívání tohoto vozidla pouze pro soukromé účely (není možné jej využívat pro výdělečnou činnost). Výše příspěvku na nově zakoupený či opravený vůz činí 70% pořizovací ceny či částky za opravu, zároveň ale do výše 100 000,- Kč. Nárok na tento příspěvek vzniká, pokud součet takto poskytnutých příspěvků za posledních deset let nepřekročí částku 200 000,- Kč.¹⁰⁹

Nežádá se bohužel stává, že příspěvek při ukončení pěstounské péče je velkou motivací pro biologické rodiče, aby kontaktovali své dítě, které se blíží dosažení zletilosti. V praxi jsem se několikrát setkala s tím, že se rodiče snažili přemluvit dítě, aby se ihned po osmnáctých narozeninách přestěhovalo k nim. Často jde vysledovat, že podobný krok rodiče podnikli i u případných starších dětí, které byly rovněž svěřeny do pěstounské péče. Čerstvě dospělí pak u rodičů stráví několik týdnů a následně jsou donuceni odejít v okamžiku, kdy rodiče zjistí, že již nepřinesou další finance.

3.6 Doprovázení pěstounských rodin

Doprovázení pěstounských rodin se věnují zákonem stanovené takzvané osoby pověřené k poskytování sociálně-právní ochrany. Práva a povinnosti takto pověřených osob jsou vymezeny v šesté části zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákona č. 359/1999 Sb. Zde se kromě jiného dozvíme, že pověřené osoby mohou s pěstouny uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče, na žádost příslušné instituce mohou převzít

¹⁰⁸ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 104.

¹⁰⁹ <https://portal.gov.cz/obcan/zivotni-situace/socialni-zabezpeceni/davky-pestounske-pece/prispevek-na-zakoupeni-motoroveho-vozidla.html> [online]

zajišťování přípravy žadatelů o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a poskytovat pečující osobě výchovnou a poradenskou pomoc při výkonu pěstounské péče. Zároveň je povinností takto pověřené osoby i sledovat výkon pěstounské péče. O vydání pověření rozhoduje krajský úřad. V § 49 zákona o sociálně-právní ochraně dětí (část šestá) nalezneme konkrétně stanovené povinnosti, které je potřeba splnit k získání pověření. Žádost o udělení pověření je potřeba podat písemně a je potřeba doložit trestní bezúhonnost, odbornou způsobilost všech osob, které budou sociálně-právní ochranu poskytovat, zajištění odpovídajících podmínek (materiálních, prostorových, hygienických) k výkonu sociálně-právní ochrany a předložení výroční zprávy o činnosti a hospodaření.¹¹⁰

Pro práci pověřených osob s pěstounskými rodinami se vžil pojem doprovázení, a to i přes to, že jej jako takový zákon nikde nedefinuje. Na rozdíl od kontrolních úkonů, které spadají pod kompetenci pracovníků OSPOD, má doprovázení funkci podpůrnou. Na základě tohoto rozdělení kompetencí je možné definovat tři základní východiska, která jsou nezbytná pro kvalitní práci s pěstounskými rodinami:

1. kvalitní péči o pěstounské rodiny můžeme zajistit rovnováhou mezi kontrolní a podpůrnou složkou
2. pro zajištění kvalitní péče je nezbytná dobrá spolupráce mezi pracovníky OSPOD a pracovníky doprovázejících organizací
3. pro zajištění rovnováhy mezi oběma složkami (kontrolní a podpůrnou) je nezbytné, aby byly oddělené.

Doprovázející organizace tak je z výše uvedených důvodů poskytovatelem služeb a pěstouni s jim svěřenými dětmi pak tvoří klienty doprovázejících organizací. Pokud pěstouny doprovázejí pracovníci OSPOD (ze zákona je i tato možnost přípustná), pak je takřka nemožné dosáhnout tohoto stavu. Pokud totiž pracovníkovi OSPOD zůstává jeho kontrolní funkce, nelze očekávat, že se mu pěstouni plně otevřou a to z prostého důvodu, že by mohli být považováni za nezpůsobilé a svěřené dítě by jim mohlo být odebráno. Klíčový pracovník z doprovázející organizace by tak měl být rodině spíše přítelem, měl

¹¹⁰ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast6> [online]

by ji podporovat a prožívat s ní každodenní radosti i starosti. Vztah mezi nimi by měl být založený na důvěře a respektu.¹¹¹

Několik let pracuji jako klíčový pracovník a v rámci magisterského studia jsem se seznámila se spolustudentkou, která pracuje na OSPOD ve stejném kraji jako já. Po spřátelení jsme zjistily, že máme několik rodin, se kterými pracujeme obě. Pravidelně spolu konzultujeme situaci v těchto rodinách a je více než zřejmé, že rodiny jsou ochotnější svěřit své radosti, ale i starosti a hlubší obavy mně, než kolegyni z OSPOD. Jejich rozhovory se pohybují na povrchové úrovni, často se týkají měřitelných věcí (zdravotní stav, školní docházka a prospěch, vybavení pokojíčku a materiální zajištění). To, jaké starosti pěstouni s dětmi mají, jaké pocity v nich vyvolávají kontakty s biologickými rodiči dětí, jaké problémy řeší ve škole, ale třeba i to, že už dítě jezdí na kole bez pomocných koleček nebo že konečně zvládlo přespát celou noc ve svém pokojíčku, to zůstává pracovníci OSPOD utajené.

Po prvotním zkontaktování (nejčastěji telefonickém) mezi pěstounem a doprovázející organizací je pěstounovi přidělen klíčový pracovník, který s ním bude v pravidelném kontaktu. Tento klíčový pracovník na osobním setkání seznámí pěstouna s dohodou o výkonu pěstounské péče, probere a vysvětlí mu jednotlivé body, nastíní mu poslání a cíle dané doprovázející organizace a také způsob práce, který v dané organizaci funguje. U klasických pěstounů většinou není potřeba hlouběji vysvětlovat oblasti povinného vzdělávání, dávek pěstounské péče či nutnost a důležitost pravidelného setkávání se, protože tyto informace mají často právě z povinné přípravy před zařazením do evidence. Zásady spolupráce by hned od počátku měly vycházet z individuálního, partnerského a komplexního přístupu. Úkolem klíčového pracovníka je navázat s rodinou důvěrný vztah, kdy pomocnými body může být pokora, respekt k rodině, profesionalita a spolehlivost. Klíčový pracovník by měl vystupovat srozumitelně a měl by se vždy orientovat v dané rodině (znát její členy, vědět, jaká situace v rodině právě panuje). Klíčový pracovník by měl posilovat kompetence rodiny tak, aby péče o přijaté děti byla co nejefektivnější. S tím souvisí i zajišťování vzdělávání v tématech, která jsou pro rodinu aktuální a potřebná. Klíčový pracovník vede o spolupráci s rodinou spisovou dokumentaci, kde shromažďuje potřebné dokumenty a zápisy o kontaktech s rodinou. Klíčový pracovník také pěstounovi poskytuje odborné poradenství jak v sociální, tak v psychologické oblasti, v oblasti péče o dítě, ve výběru vhodného povolání, v oblasti trávení volného času a výběru zájmových kroužků, zprostředkovává další odbornou

¹¹¹ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 83-84.

pomoc a v neposlední řadě pak poskytuje pomoc a podporu při kontaktech s biologickou rodinou.¹¹²

3.7 Shrnutí

- Žádost o zprostředkování pěstounské péče se podává na obecním úřadě s rozšířenou působností. Evidenci žadatelů pak vede příslušný krajský úřad.
- Zájemce o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče musí podstoupit psychologické vyšetření, je posuzován jeho zdravotní stav a trestní bezúhonnost a musí absolvovat přípravu.
- Důležitá je osobnost pěstouna, jeho rodičovské kompetence, stálost ve vztazích a sociální integrita.
- Příprava klasických pěstounů probíhá v rozsahu čtyřiceti osmi hodin a ve velmi zkrácené formě se týká i dětí, které již v rodině žijí.
- Přijetí dítěte je velmi náročnou situací jak pro pěstouny, tak pro dítě. Může dynamiku rodiny roztržít i na několik měsíců.
- Děti v pěstounské péči mají svá specifika, která vyplývají z jejich ztíženého startu do života.
- Zákon stanovuje pěstounům řadu povinností i práv. Mezi povinnosti patří zejména řádná péče o svěřené dítě, uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče a podpora identity dítěte. Mezi práva pak patří zejména odlehčovací služby, odborná pomoc a poradenství. Pěstounům rovněž vzniká nárok na dávky pěstounské péče.
- Osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí zajišťují doprovázení pěstounských rodin.
- Pracovníci OSPOD uplatňují vůči pěstounským rodinám kontrolní přístup, pracovníci doprovázející organizace by měli mít podpůrný přístup.
- Praxe ukazuje, že zkombinovat oba přístupy v jedné osobě je takřka nemožné a i poměrně nežádoucí. Nemělo by dojít ke střetu těchto dvou rolí.

¹¹² Sdružení pěstounských rodin z.s. – Metodika doprovázení pěstounských rodin, dostupné: https://docs.wixstatic.com/ugd/fd842e_bf873e7bc5174b82850f7eeb716706c9.pdf [online]

- Hlavní úlohou klíčového pracovníka je navázat s rodinou důvěrný vztah, zajišťovat vzdělávání, sledovat průběh pěstounské péče, poskytovat poradenství, zprostředkovávat odbornou pomoc a podporovat pěstouny při asistovaných kontaktech.
- Práce klíčového pracovníka s klasickými pěstouny je odlišná od práce s příbuzenskými pěstouny.

4. Kontakty s biologickými rodiči

Postoj pěstounů ke kontaktům s biologickou rodinou může být různý. Nejčastěji bývá zpravidla ovlivněn strachem z citového zranění. A to jak ze zranění přijatého dítěte, tak ze zranění sebe sama. Pěstouni jsou si dobře vědomi, že vzpomínky dítěte na svou původní rodinu mohou být a také často bývají velmi bolestivé, a proto nechtějí toto téma otevírat, aby v dítěti nejcitlivěji bolest ze stesku či vzpomínky na špatné zacházení. Strach ze zranění sebe sama pak pramení z obavy, že dítě má své rodiče stále rádo a mohlo by tak na pěstouny zanevřít. Tato obava pramení z nepochopení. Pěstoun nechápe, jak je možné, že má dítě své rodiče rádo, když jej zanedbávali, nestarali se o něj, často jej i týrali, v pěstounovi se tak může objevit pocit, že stojí proti konkurenci a že dítě nedovede ocenit péči, která je mu poskytována. Tento způsob uvažování je však od základu špatný a je potřeba pěstouna motivovat k tomu, aby z biologické rodiny pokud možno konkurenci vůbec nevytvořil. Aby přijal skutečnost, že dítě si v určitých obdobích svého života potřebuje idealizovat biologické rodiče a že jeho láska k biologické rodině nijak nezmenšuje a nezpochybňuje jeho lásku k rodině náhradní.¹¹³

Kontakty s biologickými rodiči jsou upraveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.). Jak již jsme zmiňovali v předchozí kapitole v části o právech a povinnostech pěstouna, § 47a, odstavec h) říká, že je pěstoun povinen udržovat, prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s osobami blízkými a umožnit styk s rodiči, pokud soud nestanoví jinak.¹¹⁴

Mohou totiž nastat důvody, při kterých soud rozhodne, že není v zájmu dítěte, aby kontakty s biologickými rodiči probíhaly. Při soudním rozhodnutí se zpravidla jedná o situace, kdy rodiče s dítětem zacházeli obzvláště špatně, týrali jej či sexuálně zneužívali. Dětem je v této situaci nezbytné zajistit bezpečný prostor a dát jim čas, aby tuto traumatickou zkušenost mohly zpracovat. Kontakty s biologickými rodiči by v takovém případě byly vyloženě škodlivé. Dalším důvodem k tomu, aby kontakty s biologickými rodiči neprobíhaly, může být nechuť dítěte se s rodiči vidět. Zde je potřeba důkladně prozkoumat, z jakého důvodu se u dítěte tato nechuť objevuje a je třeba ji nezlehčovat. Rovněž je na místě zvážit typ a délku kontaktů, pokud by měly prokazatelně

¹¹³ Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Vztahový labyrint v náhradní rodině*, s. 9-11.

¹¹⁴ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast5> [online]

negativní vliv na psychiku a vývoj dítěte. Nelze tedy obecně říci, že kontakty s biologickými rodiči jsou vždy špatné či vždy dobré. Vždy záleží na individuálním posouzení konkrétní situace.¹¹⁵

Většina pěstounů se nesnaží před dítětem jeho minulost tajit, jen často zbytečně dlouho čekají na „ten pravý okamžik“. Ideální situací je, pokud vstup dítěte do rodiny není tabuizován a všem členům rodiny je dáván prostor, aby o tomto tématu dle potřeby otevřeně komunikovali. Již u velmi malých dětí je vhodné mluvit o jejich příchodu do rodiny, o tom, že si je pěstouni přivezli například z domečku, nenásilnou formou pak je to, že rodina slaví nejen narozeniny dítěte, ale i jeho „přivezeniny“. Dítě tak nabývá dojem, že je v rodině vítáno, protože se slaví den, kdy do rodiny přišlo.¹¹⁶

„Nezkrývejte dítěti jeho pravý původ! Přijatým dětem je nezbytné říci pravdu o jejich minulosti. Život ve lži a ve snaze utajit skutečnost vyvolává mezi dítětem a rodiči napětí, které se zejména v období dospívání nemusí vyplatit a může znamenat i ztroskotání dlouholetého vztahu.“¹¹⁷

I v případě, že ani v budoucnu nelze očekávat návrat dítěte do biologické rodiny, mají kontakty s biologickou rodinou několik účelů. Mezi tyto účely patří například pomoci dítěti vyrovnat se s odchodem z původní rodiny a ze známého prostředí, udržovat a podporovat vzájemný prospěšný vztah mezi rodičem a dítětem, zjistit, které osoby z okolí mají o dítě opravdu zájem, zjistit, zda jsou rodiče ochotni změnit svoje chování, kvůli kterému jim dítě bylo odebráno, dát rodičům možnost zlepšit své rodičovské schopnosti a získat nestranný náhled na to, jak s tímto úkolem postupují.¹¹⁸

Kontakty mohou probíhat několika různými formami. Většina lidí si pod označením kontakt představí osobní setkání. Je však možné využít mnohem širší paletu forem. Nejméně osobní je možnost dopisování si. Pokud jsou rodiče zbaveni rodičovských práv a pěstouni jim přesto chtějí umožnit získat informace o dítěti, je možné využít takzvané poštovní schránky. Obě strany mohou předávat své dopisy pracovníkovi OSPOD či klíčovému pracovníkovi doprovázející organizace a ten pak dopis předá příslušnému dítěti či rodině. Trochu osobnější pak je přímé dopisování, kdy si dítě

¹¹⁵ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 171-172.

¹¹⁶ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 74.

¹¹⁷ ZEŽULOVÁ D., *Domov je místo, odkud tě nevyhodí*, s. 115.

¹¹⁸ Srov. SCOTT D., O'NEILL C., MINGE A., *Contact between children in out-of-home care and their birth families*, s. 7.

(u malých dětí pak pěstoun) přímo vyměňuje dopisy s biologickými rodiči. Je možné do dopisu přiložit obrázek, práničko, aktuální fotku dítěte. Tento způsob kontaktu je často využíván, pokud jsou biologičtí rodiče dítěte ve výkonu trestu odnětí svobody či například žijí v zahraničí. V podobných případech je možné také volit telefonický kontakt. V dnešní době rovněž není nezvyklé využívat ke kontaktu moderní technologie. Je tak možné uskutečňovat kontakt pomocí e-mailu, ale i například formou video hovoru přes Skype. Problémem moderní doby pak jsou sociální sítě, kde mohou kontakty probíhat zcela bez kontroly pěstounů či sociálních pracovníků a při nesprávném chování biologických rodičů mohou mít na dítě negativní vliv. Osobní kontakty pak mohou být buď asistované (více si o nich povíme v příslušné podkapitole) nebo mohou být bez asistence další osoby. Kontakty bez asistence další osoby mohou mít formu krátké procházky i víkendového pobytu, záleží pouze na vztahu mezi dítětem a biologickým rodičem a na kompetenci rodiče. I kdyby návrat do rodiny nebyl variantou, společně strávený čas je významný pro všechny zúčastněné.¹¹⁹

Pro pěstouny však může být těžké udržet pevnou vazbu s dítětem, které osciluje mezi svým novým domovem a tlakem biologických rodičů, kteří jej mohou negativně ovlivňovat a popouzet proti pěstounům. Komunikace mezi pěstouny a biologickými rodiči bývá nezřídka náročná, a to nejen z důvodu rozdílného stupně vzdělání či sociokulturního postavení, ale je obtížné dosáhnout i názorové shody. Biologičtí rodiče se mohou chovat nevhodně a v pěstounské rodině tak může narůstat stres. Leckdy se také naplňují obavy pěstounů, že kontakt s biologickými rodiči bude negativně ovlivňovat a narušovat jejich výchovu, vliv biologických rodičů totiž není vždy a za každých okolností pozitivní. V současnosti již lze nalézt výzkumné studie, které potvrzují pochybnosti o jednoznačném přínosu kontaktu s biologickými rodiči.¹²⁰

Sobotková s Očenáškovou dokonce mluví o absurditě toho, že je chápáno jako ohrožení dítěte, pokud je separováno od svých biologických rodičů, kteří jej sami ohrožovali a neumožňovali jeho zdravý vývoj. Z praxe lze přitom obecně říci, že ohrožení dětí pramenilo právě z toho, že vyrůstaly v patologickém či nefunkčním prostředí biologické rodiny a další zdravější vývoj mu umožnila až pěstounská rodina, která jej přijala. Kontakty s biologickou rodinou by měly mít za cíl zejména zredukovat úzkost

¹¹⁹ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 172-174.

¹²⁰ Srov. BUBLEOVÁ V., NOVÁK O., VÁGNEROVÁ M., a kol., *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*, s. 129.

dítěte a podpořit jeho pocit jistoty. V praxi to však bývá zcela opačně. Na dítě mnohdy působí nespolehlivost biologických rodičů, jejich lži a nenaplněné sliby.¹²¹

4.1 Potřeba znát své kořeny

„Není žádný hlas krve. Dítě přijímá za matku tu osobu, která se k němu mateřsky chová, a nikoliv jen tu, která ho porodila. Adoptivní rodiče, pěstouni či jiní vychovatelé dítěte v náhradní rodinné péči jsou psychologicky pravými rodiči, jestliže skutečně dítě za své přijímají.“¹²²

Studie v oblasti identity dítěte ukazují, že je nezbytné před dítětem netajit jeho původ. Na tomto názoru se jednoznačně shoduje mnoho odborníků z řad psychologů a z oblasti náhradní rodinné péče. Pro mnoho pěstounů je to však nelehký úkol. Proto je téma původu dítěte a jak o něm mluvit součástí vzdělávání už od samého počátku – mělo by se objevit i v samotné přípravě.¹²³ Další pomoc a podporu pak může pěstoun získat od svého klíčového pracovníka, který by jej měl motivovat k tomu, aby před dítětem nebyla jeho minulost tajena. A rovněž by se téma jak pracovat s minulostí dítěte mělo pravidelně objevovat v rámci povinného vzdělávání v průběhu pěstounské péče.

Otázky po své minulosti a po svém původu jsou u dětí v pěstounské péči velmi zásadní a nevyhnutelné. V různých věkových obdobích se může postoj dětí k jejich biologické rodině měnit, a je to zcela přirozené. Aby tímto vývojem emocí mohly zdravě projít, zpracovat je a vyrovnat se tak s tím, čím si prošly, je důležité, aby měly od pěstounů dostatek informací. Pěstouni by tak měli být připraveni trpělivě odpovídat na veškeré dotazy a tématu se nevyhýbat. Vhodné je seznámit s minulostí dítěte i další osoby, které jsou s ním v blízkém styku (příbuzní, přátelé, sourozenci...), aby je nezaskočilo, pokud se u nich dítě bude na svůj původ vyptávat. Je časté, že si takto děti ověřují, zda jim pěstouni poskytli pravdivé informace. Je nezbytné, aby se dítěti vždy dostalo stejného příběhu o jeho historii. Samozřejmě je možné a i vhodné příběh postupně rozšiřovat tak, jak dítě a jeho rozumové schopnosti rostou, ale základní linie by měla být vždy stejná.

¹²¹ Srov. SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V., *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*, s. 41-42.

¹²² MATĚJČEK Z., *Co řekneme osvojenému dítěti*, s. 11.

¹²³ Srov. NOŽÍŘOVÁ J., *Náhradní rodinná péče*, s. 73.

Pěstouni by měli mít na mysli, že právě nezodpovězené otázky a zamlčené skutečnosti mohou způsobit ztrátu důvěry a bezpečného zázemí, které k nim dítě cítilo.¹²⁴

Znát své vlastní kořeny je důležitým předpokladem k tomu, aby se osobnost dítěte mohla zdravě vyvíjet. To, že zná historii rodiny a i svoji osobní historii, tvoří součást identity, kterou si dítě samo tvoří. Tuto historii samozřejmě nemusí pouze přijmout, může ji zpracovat či úplně odmítnout, ale to vše je podmíněno tím, že ji zná. Pokud znalost minulosti chybí, objevují se v životním příběhu dítěte mezery, které je obtížné zacelit. Vzniká tak prostor, který dítě může vyplňovat nerealistickými představami o svých biologických rodičích. Dítě si rodiče může nadmíru idealizovat, pátrat po příčinách, proč se s rodiči nevidají, mohou si vysnit celé fantastické příběhy o své minulosti. Všechno toto dítěti aktuálně brání navázat hlubší vztah s pěstouny a v budoucnu pak může vést i k problémům v chování, obviňování pěstounů či útěkům a pátrání po biologické rodině.¹²⁵

Pokud si pěstoun není jistý, jak s dítětem o jeho minulosti mluvit, je možné využít některých praktických příruček. Asi nejznámější pak je *Kniha života*. Tu si může pěstoun pořídit jako tištěnou publikaci, do které může dle návodných otázek společně s dítětem psát, kreslit a lepit fotografie, týkající se minulosti dítěte.¹²⁶ *Knihu života* však mohou pěstouni vést i po svém. Může se jednat o fotoalbum, deník, sbírku dopisů s fotografiemi a další. Většina pěstounských rodin, se kterými spolupracuji, volí raději právě vlastní formu knihy života. Tištěnou publikaci vyhodnocují jako příliš náročnou a pro dítě zatěžující. Knihu hodnotí jako kvalitně napsanou, ale pouze teoretickými odborníky. Velmi často se v ní objevují nereálné požadavky (například vlepění fotografií biologických příbuzných) nebo otázky, na které pěstouni jednoduše neznají odpověď (protože je nezískali ani ze spisu, ani od příslušných pracovníků krajského úřadu či OSPOD). Je sice možné jednotlivé stránky z *Knihy života* vyndat, ale v tom případě se její význam snižuje a není tedy důvod ji využívat a nezaložit knihu vlastní. V tomto bodě dávám pěstounům za pravdu, velké části *Knihy života* opravdu není možné v praxi vyplnit. A doufám, že se pracovníci OSPOD i nadále spokojí s tím, že budou pěstouni vést alespoň své vlastní knihy života.

¹²⁴ Srov. BUBLEOVÁ V. a kol., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 17-18.

¹²⁵ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 169-170.

¹²⁶ Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Vztahový labyrint v náhradní rodině*, s. 9.

Manželé Žďárských mají v péči šestiletou Kristýnku. Je součástí jejich rodiny již více než dva roky a před tím, než se k nim nastálo přestěhovala, docházeli ji navštěvovat do dětského domova. V něm byla umístěna se svou mladší sestrou, jelikož matka byla nucena nastoupit k výkonu trestu odnětí svobody. Sestra Magda byla svěřena do příbuzenské pěstounské péče svému dědečkovi, Kristýnka pak byla svěřena do pěstounské péče manželů Žďárských. Za dva roky společného žití vytvořili pěstouni společně s Kristýnkou už tři velká alba. Jejich součástí je fotka biologické matky, fotky Kristýnky a Magdy z dětského domova, obrázek z první návštěvy zubaře, pramínek vlasů z první návštěvy kadeřnice, dopisy od matky, obrázky, které Kristýnka namalovala, a vše je doplněno o krátké zápisky, co Kristýnka zrovna zvládla, co se jí povedlo, jaké dělá pokroky a podobně. Kristýnka v albech ráda listuje a při našich setkáních ráda vypráví, kdo je na fotkách a co je na nich zrovna zachyceno.

4.2 Podporování identity dítěte

V pěstounské péči a zejména v oblasti kontaktů s biologickou rodinou se velmi často objevuje téma identity. Co si však pod tímto termínem představit? Různé psychologické směry, zejména ty novější, se jí snaží popsat s ohledem na vybrané tři oblasti lidského života:

- *„jako hluboký pocit vlastní totožnosti, který je založen na zkušenosti, na prožívání vlastní kontinuity, vlastního pokračování a trvání v čase (já jsem já; jsem i tohle malé batole tady na tom obrázku i dnešní dospělý muž/žena),*
- *jako ztotožnění jedince s jeho životními rolemi,*
- *jako prožívání sounáležitosti, příslušnosti k určitým – větším či menším – sociálním skupinám či společenským celkům.“¹²⁷*

Důležitou skutečností je, že identita není nic, co by se vytvořilo a zůstalo po zbytek našeho života neměnné. Naopak, identita se neustále tvoří a pozměňuje, je třeba ji stále znovu hledat a utvářet a tak jak dítě dospívá, tak se jeho identita vyvíjí. Zejména v období dospívání je nutné si připomenout, že pokud dítě není schopné nalézt samo sebe a utvořit si tak stabilní představu o své osobě, pak nelze očekávat, že bude schopné udržovat uspokojivé partnerské vztahy v dospělém životě. V souvislosti s identitou se objevuje téma ztráty, které je pro oblast náhradní rodinné péče také typické. Takřka

¹²⁷ KOVAŘÍK J. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 21.

všechny výrazné citové či sociální ztráty úzce souvisejí s naší identitou, dotýkají se jí a pozměňují ji.¹²⁸

Nástrojem podpory tvorby zdravé identity přijatého dítěte je znát jeho minulost a původ, orientovat se ve svých kořenech. Ideálním prostředkem, jak dítě podpořit v tvorbě identity a poznání vlastního já, je otevřený rozhovor. Případně je možné dítěti pravidelně nabízet možnost rozhovoru, pokud dítě o své historii nechce aktuálně mluvit. Faktem však zůstává, že v případě, že dítě začne aktuálně pátrat po své minulosti a samo otevře téma vlastní identity, lze předpokládat, že nastanou různé krizové fáze. Setkání s pravdou či nějakou závažnou informací z historie dítěte je vždy velmi citlivou záležitostí a zpravidla bývá spojeno se silnými emočními reakcemi. Není však třeba se jich bát, to, že dítě zpracovává svůj příběh, je pozitivním krokem. Je zcela normální, že na dítě dolehne tíha situace i několik hodin po rozhovoru či například po vyplňování Knihy života. Pěstouni by v té chvíli měli dát dětem prostor se vyplakat či vyvztekat a nabídnout jim podporu. Často se také objevují děti, které o své minulosti mluvit nechtějí a o své biologické rodiče se nezajímají. Zde je potřeba, aby pěstouni sice dali dítěti najevo, že nabídka rozhovoru je otevřená, ale zároveň aby dítě do hledání informací či dokonce do kontaktů s rodiči nenutili násilím. Vždy je potřeba respektovat potřeby dítěte a jeho individuální tempo.¹²⁹

Manželé Jánských přijali do své rodiny Kačku, když jí bylo pouhých pět let. Dnes je z Kačky sedmnáctiletá slečna, která chodí na učiliště a učí se kuchařkou. Po roce stráveném v rodině byli biologičtí rodiče zbaveni rodičovských práv a manželé Jánských se stali Katčiny poručníky. S Katkou však o rodičích často mluvili, chtěli, aby Kačka věděla, kdo je, kam sahá její původ. Zejména i z důvodu, že je Kačka menšinového etnika. Od malička Kačce vyprávěli, kdo jsou její rodiče, že ji měli moc rádi, ale bohužel se o ni nemohli postarat, protože byli moc mladí a udělali některá špatná rozhodnutí. Na Katčiny dotazy odpovídali, jak nejlépe uměli. Postupně jak Katka rostla, dozvídala se o rodičích stále více informací a utvářela si svůj vlastní názor. V pubertě se dokonce kontaktovala se starší sestrou, která také vyrůstala mimo rodinu. Katka si utvořila náhled sama na sebe a její identita se stále vyvíjí. Pěstouni jsou spokojeni s tím, že z Katky vyrůstá pracovitě a šikovně děvče. Sama Katka mluví o tom, že se těší, až dodělá školu a půjde pracovat. Je hrdá na to, že bude první v rodině, kdo bude mít výuční list. Před pár měsíci ji na sociální síti kontaktovala matka s nabídkou, že až Kačka dosáhne zletilosti, že se může k matce přestěhovat. Kačka má s pěstouny velmi dobrý vztah, a přestože ji zájem matky očividně

¹²⁸ Srov. KOVAŘÍK J. a kol., *Náhradní rodinná péče v praxi*, s. 22-23.

¹²⁹ Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*, s. 13-14.

potěšil, tuto možnost v podstatě okamžitě zamítla. Z rozhovorů s pěstouny věděla, že oba rodiče nevedli příliš ctostný život a starší sestra, se kterou si před lety krátce psala, Katku před rodiči varovala, že ji budou chtít využít jen kvůli penězům. Katka si tohle všechno uvědomila, a když jí matka opět psala, zavedla řeč na toto téma. Matka Katce bez okolků napsala, že počítá s tím, že Katka dostane příspěvek při ukončení pěstounské péče a že tyto peníze předá matce, aby u ní mohla bydlet. Po tomhle sdělení Katka přerušila s matkou veškeré kontakty. Díky tomu, že poručníci Katce umožnili znát její minulost a vytvořit si tak silnou identitu a sebevědomou vlastní osobnost, neměla Katka potřebu pátrat na vlastní pěst a neidealizovala si svoji biologickou rodinu. Neudělala tak rozhodnutí, které by negativně ovlivnilo její budoucnost.

4.3 Asistované kontakty

Kontakt mezi dítětem a biologickým rodičem může vzejít několika způsoby. Biologický rodič se může ozvat sám (kontaktuje buď pracovníka OSPOD nebo přímo dítě či pěstouny), rodič je kontaktován na přání dítěte (a setkání se dle přání rodiče buď uskuteční či nikoliv) či je rodič dítě zvyklý navštěvovat již předtím, než bylo svěřeno do pěstounské péče (například pokud bylo dítě dočasně umístěno v dětském domově). Předpokladem úspěšného kontaktu pak je, že o něj má zájem jak dítě, tak rodič. V případě, že je do kontaktu jedna či druhá strana tlačena, převažují negativní dopady.¹³⁰

V okamžiku, kdy dítě i biologický rodič projeví zájem o setkání, je potřeba vše řádně naplánovat a připravit. U pěstounů na přechodnou dobu se sepisuje dohoda o kontaktech, u klasických pěstounů tato povinnost není stanovena, nicméně některé doprovázející organizace dohodu o kontaktech připravují. Pomáhá hned v začátcích stanovit pravidla a usnadňuje tak všem zúčastněným orientaci v nové situaci. Dítě například ví, kdy má očekávat kontakt s rodičem, a nemusí se tak vypořádávat s nejistotou a s očekáváním, kdy se rodič opět ozve. Kromě četnosti a délky trvání kontaktů je dalším důležitým bodem dohody (ať už písemné či ústní) místo, kde budou kontakty probíhat. Výběr vhodného místa je pro přínosnost kontaktů velmi důležitý. Zejména v počátcích je vhodné zvolit neutrální místo, kde bude mít dítě dostatek podnětů a prostoru na to, aby se nezačalo nudit. Nejčastěji probíhají kontakty v prostorách doprovázejících organizací, které mívají buď dětský koutek či celou místnost zařízenou jako dětskou hernu. Za hezkého počasí pak lze využít například dětského hřiště, kde se rodič může aktivně zapojit

¹³⁰ Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*, s 17.

do hry s dítětem. I v případě, že mezi rodiči a pěstouny panují dobré vztahy, je vhodné minimálně v počátcích uskutečňovat kontakty asistované, tedy za přítomnosti klíčového pracovníka pěstounů, psychologa či externího moderátora. Jeho role je při kontaktech důležitá, tvoří mezi pěstouny a rodiči neutrální pásmo, do kontaktu zbytečně nezasahuje, jen jej případně lehce směřuje a dává mu formu.¹³¹

Kubíkovi je pět let a je v péči pěstounů už více než čtyři roky. V posledním roce projevila matka zájem o to, aby Kubíka mohla vidat. S pěstouny jsme se domluvili na asistovaných kontaktech, které budou probíhat v prostorách doprovázející organizace. První schůzka proběhla bez přítomnosti Kubíka. Společně s matkou a s pěstouny jsme dohodli pravidla, která vyhovovala všem přítomným a která nebudou nadměrně zatěžovat Kubíka. Pro začátek bylo domluveno, že kontakty budou trvat jednu hodinu a budou probíhat každou sudou středu odpoledne. Kubík zpočátku na matku reagoval zdrženlivě. Netrvalo však dlouho a Kubík přijal drobný dárek, který mu matka přinesla, a rád si poslechl pohádku, kterou mu přečetla. Každé další setkání začínalo drobným dárkem či sladkostí, společnou hrou se stavebnicí či autíčky, čtením pohádek a povídaním. Když bylo lepší počasí, začali jsme všichni chodit ven na dětské hřiště. V té době už nebylo potřeba pokračovat v asistenci a s pěstouny jsme se dohodli, že kontakty budou probíhat bez mé přítomnosti. Všechna setkání však stále podrobně probíráme a hodnotíme a pěstounům i dítěti je dán prostor, aby mohli vyjádřit svoje obavy a pocity.

Na přípravě a průběhu kontaktu se může podílet více osob. První osobou je koordinátor kontaktu, druhou pracovník přípravy a třetí pak facilitátor setkání. Vzhledem ke kapacitním a personálním důvodům se často přistupuje ke zdvojení či ztrojení rolí, což je z odborného hlediska možné, jelikož nedochází ke střetu zájmů. Často tedy roli všech tří osob zastává pouze klíčový pracovník doprovázející organizace. Jeho úkolem je v první části zajistit a vytvořit bezpečné prostředí, kde kontakt proběhne, a vyhodnocovat přínos a rizika kontaktu. V druhé části by měl poskytovat dítěti, pěstounovi a případně i rodiči terapeutické prostředí, kde bude možné pracovat s emocemi. Dalším bodem je připravit všechny zúčastněné na nastávající kontakt. Důležité je věnovat se zejména přípravě rodiče, instruovat ho, kterým oblastem se vyhnout a jak s dítětem mluvit, aby nedošlo k citovému poškození dítěte. Ve třetí části pak pracovník působí jako moderátor setkání, hlídá domluvenou délku setkání, zajišťuje, aby kontakt probíhal pokud možno

¹³¹ Srov. PAZLAROVÁ H., *Pěstounská péče; manuál pro pomáhající profese*, s. 174-176.

hladce, případně motivuje biologického rodiče, aby se dítěti věnoval, hrál si s ním a podobně.¹³²

Nejčastější problémy v průběhu asistovaných kontaktů vznikají z toho, že pracovník předpokládá, že rodič ví, jak si s dítětem hrát, jak s ním mluvit, jak si užít čas trávený se svým dítětem, že si uvědomuje, jak se dítě cítí a čím prochází, když rodič na schůzku nedorazí, a také z předpokladu, že je rodič schopen se oprostít od svých pocitů zahanbení a studu, který cítí, protože své dítě opustil a nezvládl se o něj postarat. K omylu také dochází, když pracovník předpokládá, že je rodič schopen nejen přečíst, ale hlavně porozumět soudním rozhodnutím, oficiálním dokumentům či i jednotlivým podmínkám popsaným v dohodě o kontaktu. Vždy je proto lepší s rodičem vše v předstihu probrat a vysvětlit mu situaci. Pro průběh kontaktu je dobré, pokud je pracovník připraven pomoci rodiči v komunikaci s dítětem, navést jej na společnou hru. K posílení rodičovských kompetencí může pomoci, pokud pracovník podpoří rodiče v přímé péči o dítě. U malých dětí se může jednat o nakrmení, výměnu plenky či doprovodu dítěte na toaletu. Zejména důležité je, aby pracovník převzal iniciativu v závěru kontaktu, jelikož to je doba, kdy ve všech přítomných dochází k nárůstu stresu. Klidné a pozitivní ukončení kontaktu je žádaným vyústěním setkání.¹³³

Pro klidný průběh zejména prvního kontaktu je dobré informovat jak pěstouny, tak biologické rodiče, co si s sebou mohou přinést. Pěstouni mohou vzít například fotografie dítěte v různém věku, fotografie lidí, kteří tvoří blízké osoby dítěte v pěstounské rodině (rodina pěstounů, nevlastní sourozenci a podobně) či obrázky a výtvary dítěte. Přinést si rovněž mohou sepsané otázky, které chtějí rodičům položit. Biologičtí rodiče pak mohou přinést drobný dárek pro dítě, fotografie svoje, širší rodiny i dítěte v pěstounské péči (nedoporučuje se nosit fotografie dětí, které má rodič aktuálně ve vlastní péči – dítě může těžce nést, že o něj se rodič postarat nezvládl, ale o jiné dítě ano). I biologičtí rodiče si mohou přinést seznam otázek, na které se chtějí pěstounů zeptat.¹³⁴

Kvalitní průběh asistovaných kontaktů může přispět ke zklidnění pěstounů. Osobně se setkají s rodiči dítěte, ujistí se, že v průběhu kontaktů dítěti nic nehrozí a tím,

¹³² Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*, s. 22-24.

¹³³ Srov. SCOTT D., O'NEILL C., MINGE A., *Contact between children in out-of-home care and their birth families*, s. 28-29.

¹³⁴ Srov. UHLÍŘOVÁ V., *Vztahový labyrint v náhradní rodině*, s. 22-23.

že situaci absolvují, dojde ke zmenšení případného strachu z neznáma. Dobře probíhající asistované kontakty mohou být přínosem pro všechny zúčastněné a mohou být prvními kroky ke kontaktům probíhajícím bez asistence.

Čtrnáctiletá Martina je v pěstounské péči více než deset let. Celou tu dobu strávila v jedné rodině. Fungují jako jedna rodina a mezi jednotlivými členy panují hezké vztahy. Pěstouni Martině nikdy netajili její minulost a ona se na ni čas od času vyptávala. Před pár měsíci Martina pomocí Facebooku našla svoji matku a po delším rozmyšlení jí napsala zprávu. Matka jí obratem odepsala a rozvinula se mezi nimi živá konverzace. Ta posléze vyústila v přání Martiny, že by se chtěla s matkou setkat. Matka se setkáním souhlasila a pěstouni poprosili svou klíčovou pracovníci o asistovaný kontakt. Klíčová pracovníce kontaktovala matku a domluvily se na osobní schůzce, kde bude probráno, jak proběhne setkání s Martinou, matka bude poučena, jak se k Martině chovat a podobně. Matka se setkáním souhlasila. V den, kdy mělo setkání proběhnout, se matka neobjevila. Telefon měla nejprve vypnutý, posléze jej nezvedala. Neodpověděla ani na SMS zprávu, kterou jí pracovníce zaslala. Když matku následující den kontaktovala Martina, matka jí napsala, že schůzka proběhla v pořádku, ale že se prý musí s pracovníci sejít ještě jednou. Pěstouni společně s klíčovou pracovníci Martinu citlivě informovali, že matka na domluvenou schůzku nedorazila a že jí tak uvádí nepravdivé informace. Když Martina matku konfrontovala, matka už jí neodpověděla. Pěstouni i klíčová pracovníce v současné době pracují na tom, aby Martina zvládla zpracovat další selhání ze strany matky.

4.4 Jaký v zahraničí panuje postoj ke kontaktům s biologickou rodinou

Moderní trendy ohledně pěstounské péče v České republice vycházejí ze západních konceptů, zejména pak z USA a Velké Británie. Problémem však je, že v obou zemích fungují modely, které jsou odborníky výrazně kritizovány. Britský model, který výrazně ovlivnil podobu pěstounské péče, tak jak funguje v současné době, řeší dva velké problémy. Prvním je krátkodobost a nestabilita umístování dětí a druhým pak práva biologických rodičů. Důležitost pokrevních pout je názor, který je obecně rozšířen v západních kulturách. Dlouhá léta bylo britským ideálem, že má dítě v pěstounské rodině strávit co nejkratší dobu. Často tak docházelo k návratu dětí do biologických rodin, které se však o dítě nebyly schopné starat a opětovně selhávaly. Děti se tak vracely do pěstounské péče, případně přecházely z jedné pěstounské rodiny do druhé. Možnost dlouhodobé pěstounské péče existovala, ale nebyla příliš využívána. Změna nastala až po roce 2000, kdy se otevřeně začalo mluvit o nutnosti umístit děti nastálo. Bohužel ani v dnešní době se tak příliš nestává. Přibližně čtvrtina dětí je ve Velké Británii

v dlouhodobé pěstounské péči – čímž je však myšleno, že jsou v jedné pěstounské rodině déle než tři roky.¹³⁵

V roce 1989 vstoupil v platnost UK Children Act, který otevřeně podporuje nutnost a prospěšnost kontaktů mezi biologickými rodiči a dětmi v pěstounské péči. Přičemž zde není rozlišeno, zda jsou děti umístěny v pěstounské péči na přechodnou dobu či v dlouhodobé pěstounské péči. Není zde uvedena doporučená četnost kontaktů, a tak toto rozhodnutí závisí na konkrétním klíčovém pracovníkovi. Ten by měl posoudit danou situaci a stanovit, jak časté kontakty jsou vhodné. Výsledkem platnosti UK Children Act 1989 je nárůst četnosti kontaktů mezi dětmi a biologickými rodiči.¹³⁶

I v USA je v současné době preferována stabilita umístění dítěte, a tedy umístění do dlouhodobé péče. To je však v podmínkách USA těžko dosažitelným ideálem. V celonárodní studii, kterou uskutečnila organizace The Casey Family Programs, se ukazuje, že více než polovina dospělých, kteří vyrostli v pěstounské péči, prošli sedmi a více pěstounskými rodinami.¹³⁷

V USA neexistuje zákon, který by souhrnně stanovoval četnost kontaktů biologických rodičů a dětí v pěstounské péči. Minimální stanovenou četnost kontaktů má stanoveno 70 % států a pohybuje se od týdenní frekvence přes dvoutýdenní a měsíční až po doporučení, že by kontakty měly probíhat pravidelně a tak často, jak je možné. V Alabamě například platí nařízení, že by měly být podporovány každodenní kontakty s biologickými rodiči, minimálně by se pak měly uskutečnit jednou týdně. Nejlépe zpracovanou problematiku má stát Maine. Je zde doporučeno posuzovat každý případ individuálně a brát v potaz citlivost a kapacitu zúčastněných dětí.¹³⁸

V některých státech USA funguje propracovaný program, který má připravit dospívající děti na odchod z pěstounské péče. Vzhledem k výše zmíněným častějším přesunům mezi pěstounskými rodinami se nepředpokládá, že by u své pěstounské rodiny

¹³⁵ Srov. SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V., *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*, s. 33-36.

¹³⁶ Srov. SCOTT D., O'NEILL C., MINGE A., *Contact between children in out-of-home care and their birth families*, s. 10.

¹³⁷ Srov. SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V., *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*, s. 36.

¹³⁸ Srov. SCOTT D., O'NEILL C., MINGE A., *Contact between children in out-of-home care and their birth families*, s. 9.

mohlo dítě zůstat i po dosažení zletilosti, proto je potřeba je na odchod připravovat v dostatečném předstihu. Blíže je tento program popsán v následující podkapitole.

4.5 Očima dospělých, kteří v pěstounské péči vyrostli

V České republice bohužel nefunguje žádný konkrétní program, který by připravil dospívající děti na odchod z pěstounské péče. Veškerá příprava na odchod z pěstounské rodiny a život na vlastních nohou tak zůstává na bedrech pěstounů a klíčového pracovníka. Ten by měl s dítětem v období před nabytím zletilosti zintenzivnit kontakt a věnovat se s dítětem nejen praktickým věcem, ale dát prostor na to, aby dítě mohlo vyjádřit své obavy z osamostatnění se. Nezřídka se u dětí v pěstounské péči objevuje strach, že jakmile oslaví osmnácté narozeniny, pěstouni je vyhodí z domova, přestože v rodině panují dobré vztahy a pěstouni nikdy ani v nejmenším nic podobného dítěti nenaznačili. Je potřeba o těchto pocitech s dětmi mluvit, ideálně společně s pěstouny, kteří mohou dítě ujistit, že nic takového nehrozí.

Velmi dobře propracovaný systém přípravy na dospělost probíhá v USA. V některých státech USA funguje takzvaný PAL program (Preparation for adult living). Ten má dvě fáze. První probíhá v době, kdy je dítě ještě v pěstounské péči – zhruba od čtrnácti do osmnácti let. Druhá fáze je pak zaměřená na děti, které se rozhodnou od pěstounů odejít a osamostatnit se – tedy zhruba od osmnácti až do jedenadvaceti let. V rámci programu jsou s dětmi prakticky trénovány činnosti všedního života, je jim poskytnuta finanční pomoc a celým programem je provází přidělený koordinátor. Koordinátor pak zvolí oblasti, kterým se s konkrétním dítětem bude věnovat. Tyto oblasti se mohou týkat domácích prací, zdravotního systému, vzdělávacího systému, zacházení s penězi a další.¹³⁹

Zavedení podobného programu v České republice by dětem bezpochyby pomohlo vyrovnat se se stresem z končící pěstounské péče. I tato zažitá nejistota může negativně ovlivňovat vzpomínky na pěstounskou péči a pocity, které zůstanou v dospělých, kteří vyrostli v pěstounské péči. Zásadní měrou se na dospělém životě dětí z pěstounské péče podílí deprivace, kterou zažili v raném dětství.

¹³⁹ *A guide for those „aging out“ of foster care in Texas*, s. 8-9. Texas Foster Youth Justice Project, 2010.

Matějček, Bubleová a Kovařík uskutečnili rozsáhlý výzkum zaměřený na pozdní následky psychické deprivace. Ve svém výzkumu sledovali dlouhodobý vývoj dětí, které vyrůstaly v dětském domově, dětí z dětských SOS vesniček, dětí, které vyrůstaly v pěstounské péči a jako kontrolní vzorek pak použili děti vyrůstající v běžných rodinách. Výzkum ukázal, že děti, které přišly do pěstounské péče dříve, byly schopny navázat ke svým pěstounům intenzivnější a trvalejší citový vztah než děti, které do pěstounské péče přišly později. Rovněž tyto děti i v dospělosti hodnotí období pěstounské péče vysoce pozitivně. Dospělí, kteří přišli do pěstounské péče později, pokládají za největší problém svého dětství opuštěnost. Včasným příchodem do pěstounské péče je však dítě této opuštěnosti zbaveno. Věkovou hranicí příchodu do pěstounské rodiny, kdy dospělí hodnotí své dětství v pěstounské rodině výrazně pozitivně, je šest let. Na základě proběhlého výzkumu tedy lze říci, že pokud dítě přijde do pěstounské péče nejpozději v předškolním věku, je jejich dospělý postoj vůči pěstounské péči vesměs pozitivní. Zvláštní skupinu pak tvoří dospělí, kteří do pěstounské péče přišli ve školním věku a část života před pěstounskou péčí strávili v dětském domově. Tito dospělí co nejdříve odešli z domova pěstounů, je zde vysoká míra rozvodovosti, jsou nepříznivě hodnoceni spolupracovníky, vykazovali problémové chování při zpětném vyplňování dotazníků a podobně.¹⁴⁰

Sobotková s Očenáškovou v roce 2012 uskutečnily výzkum zaměřený na dospělé lidi, kteří byli vychovávaní v pěstounské rodině. Výzkum byl orientován na několik okruhů týkajících se biologické rodiny, vnímané důvody umístění, vzpomínky a informace o biologické rodině, kontakt s rodinou a její vnímaný význam. V rámci výzkumu byl rovněž zkoumán postoj těchto dospělých k pěstounské péči. Naprostá většina účastníků výzkumu uvedla, že v době pěstounské péče vnímali pěstouny jako své rodiče. 90 % participantů pak uvádí, že vnímá význam pěstounské rodiny jako jednoznačně pozitivní. Pěstounská rodina pro ně i v dospělosti představuje zázemí, domov a jistotu.¹⁴¹

Celých 68 % participantů pak uvádí, že neměli a nemají zájem o kontakt s biologickými rodiči. Pokud tyto kontakty v průběhu pěstounské péče proběhly, byly

¹⁴⁰ Srov. MATĚJČEK Z., BUBLEOVÁ V., KOVAŘÍK J., *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, s. 39-42.

¹⁴¹ Srov. SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V., *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*, s. 112-113.

buď jednorázově, nebo postupně ustaly. Pětina účastníků výzkumu uvedla, že pro ně bylo setkání s rodiči nepříjemné. Nejčastěji zmiňují negativně prožívané jednání rodičů či tendenci rodičů dělat, jako by se nic nestalo. Vzpomínají na nespolehlivost rodičů a pocity naprosté cizoty.¹⁴²

I výzkum Sobotkové a Očenáškové potvrzuje to, co ve svém výzkumu zjistili Matějček, Bubleová a Kovařík. Dospělí, kteří přišli do pěstounské péče v raném dětství, nejpozději pak v předškolním věku, uvádějí, že se s rolí dítěte v pěstounské péči vyrovnali poměrně snadno a rychle ji přijali. Participanti mluví o tom, že pěstouny záhy přijali za své a v rodině si brzy zvykli. Také v dospívání docházelo jen k drobnějším výkyvům. Souhrnně se pak vyznačují nekomplikovaným a harmonickým vývojem. Dospělí, kteří přišli do pěstounské péče v pozdějším věku, uvádějí, že adaptace na pěstounskou rodinu byla složitější, často i kvůli pokusům o kontakt s biologickou rodinou. Vyznačují se především dobrou resiliencí a účinnými copingovými strategiemi. I v této skupině převládá pozitivní vztah k pěstounským rodinám.¹⁴³

Z výše uvedených informací a uskutečněných výzkumů vyplývá, že většina dospělých, kteří si prošli pěstounskou péčí, na ni vzpomínají rádi. Z praxe mohu potvrdit, že drtivá většina dospělých udržuje vřelé kontakty se svými pěstouny a považuje je za svou opravdovou rodinu.

Kláře je dvacet osm let a je matkou dvou malých chlapců. Své dětství strávila v pěstounské rodině. Její příchod do rodiny byl zpočátku těžší, stále doufala, že se bude moct vrátit ke své matce, která se však o ni nezajímala. Klára dávala za vinu pěstounům, že ji od matky odloučili. V průběhu společného soužití díky otevřeným rozhovorům a citlivému vedení klíčové pracovnice však Klára pěstouny začala přijímat do svého života. Jejich vztah sílil a postupně je začala oslovovat mámo a táto. Klára s pěstouny bydlela ještě několik let po ukončení střední školy, kdy pracovala jako administrativní pracovnice v menší firmě. Zde potkala i svého manžela, ke kterému se odstěhovala. Pěstouny se svou novou rodinou pravidelně navštěvuje a oba její synové o pěstounech mluví jako o prarodičích.

¹⁴² Srov. SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V., *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*, s. 82-85.

¹⁴³ Srov. „tamtéž“, s. 120.

4.6 Shrnutí

- Pěstoun je povinen udržovat, prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte a osobami blízkými a umožnit styk s rodiči.
- Pro zdravý vývoj osobnosti dítěte a budování jeho identity je nezbytně nutné, aby mu pěstouni netajili jeho minulost a jeho původ.
- K zaznamenání příběhu dítěte je možné využít Knihu života.
- Kontakty dítěte a biologických rodičů mohou mít různé formy – dopisování, telefonování, videohovory, asistované kontakty a kontakty bez asistence.
- Na asistovaných kontaktech se podílí pěstouni, biologičtí rodiče, dítě a odborný pracovník (nejčastěji klíčový pracovník doprovázející organizace).
- V západních kulturách je kladen velký důraz na kontakty s biologickou rodinou. Současná pěstounská péče v České republice vychází ze západního konceptu.
- Většina dospělých, kteří vyrostli v pěstounské péči, mají k pěstounům pozitivní vztah, zejména pokud do rodiny přišli nejpozději v předškolním věku.

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo poskytnout čtenáři ucelený materiál, ve kterém bude popsána klasická pěstounská péče, jak probíhá její příprava, jaký má průběh a podmínky. Cílem rovněž bylo uvést pěstounskou péči do souvislosti s vývojem dětské osobnosti, jelikož jen tak je možné opravdu pochopit zákonitosti, které v pěstounské péči fungují a také její význam pro celé generace dětí. Diplomová práce se věnovala i kontaktům s biologickými rodiči, které k pěstounské péči neoddelitelně patří. V diplomové práci jsem pracovala s odbornou literaturou a s výzkumy, které byly v oblasti pěstounské péče uskutečněny. Práci jsem rovněž doplnila o praktické zkušenosti, které jsem získala v průběhu několika let práce s pěstounskými rodinami.

Jednou z oblastí, které diplomová práce popisuje, jsou rozdíly mezi příbuzenskou a klasickou pěstounskou péčí. Přestože praxe ukazuje stále větší rozdíly mezi příbuzenskou pěstounskou péčí a klasickou pěstounskou péčí a rozdílné nároky na práci s těmito typy pěstounů, zákon je takřka nerozlišuje. Rozdíl nalezneme pouze v podmínkách, které je potřeba splnit ke svěřením dítěte do pěstounské péče, a pak v nároku na dávku odměny pěstouna. Ve Velké Británii podporuje nová legislativa příbuzenskou pěstounskou péči, která je však daleko méně finančně podporována. Trend výrazněji rozlišit příbuzenskou pěstounskou péči od klasické je možné pozorovat i v České republice. Když od ledna 2018 došlo ke zvýšení dávky odměny pěstouna, mnozí politici činitelé se vyjádřili, že by klasickým pěstounům zvýšili dávku ještě výrazněji, ale nesmělo by se to týkat příbuzenských pěstounů. V současné době tak pracovní skupiny připravují návrh na změnu zákona, kdy by příbuzenská pěstounská péče byla zcela vyčleněna a zřejmě by byl změněn i její název (vycházím z informací z okolí PhDr. Miloslava Macely, který dlouhodobě pracuje na formování pěstounské péče v České republice a který má velmi vřelé vztahy se Sdružením pěstounských rodin z.s., kde pracuji). Odborníci si od tohoto rozčlenění slibují, že se zvýší prestiž klasických pěstounů a zvedne se tak zájem širší veřejnosti o to stát se pěstouny.

Mezi odbornou veřejností panují časté rozepře o tom, zda je vhodné podporovat kontakty s biologickými rodiči i v případech, že se dítě do své biologické rodiny nemůže vrátit. U tohoto tématu dochází ke střetům zejména mezi teoretickými odborníky a odborníky, kteří pracují v praxi. V rámci diplomové práce jsem se pokusila nastínit, jak

důležité je pro dítě znát své kořeny a jaká negativa i pozitiva může přinášet případný kontakt s biologickými rodiči. Náhledy na kontakty jsem čerpala z provedených výzkumů. A v průběhu psaní diplomové práce jsem si sama urovnala názory na některé oblasti pěstounské péče a propojila si dříve neviděné souvislosti.

Závěrem bych ráda vyjádřila naději, že byla diplomová práce pro čtenáře srozumitelná a že pomohla k utvoření si lepšího názoru a náhledu na pěstounskou péči a k pochopení specifik dětí, které pěstounskou péčí prošly. Pěstounství není jednoduché a ti odvážní jedinci, kteří se do něj pustí, si zaslouží naši úctu a obdiv.

Použitá literatura

BUBLEOVÁ V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Vydáno za podpory Nadace Terezy Maxové a společnosti Nestlé Česko s.r.o. Praha 2009.

BUBLEOVÁ V., NOVÁK O., VÁGNEROVÁ M., a kol., *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

CAIRNS K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.

CAMERON R. J., MAGINN C. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-61-9.

DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

GABRIEL Z., NOVÁK T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.

HANUŠOVÁ J. *Násilí na dětech - syndrom CAN*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-78-4.

HARTL P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HUGHES D. A. *Budování citového pouta: jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech*. Přeložil Eva LEE. V Praze: Institut fyziologické socializace, 2017. ISBN 978-80-270-2838-2.

KLIMEŠ J., *Reakce na ambivalentní objekt*. Disertační práce. Univerzita Karlova. Praha 2002.

KOVAŘÍK J., BUBLEOVÁ V., ŠLESINGEROVÁ K. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.

LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*. Praha: Práce, 1986.

LANGMEIER J., MATĚJČEK Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974.

LANGMEIER J., MATĚJČEK Z. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. Klub čtenářů (Odeon), sv. 476.

MATĚJČEK Z., KOVAŘÍK J., BUBLEOVÁ V. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. Zprávy (Psychiatrické centrum). ISBN 80-85121-89-1.

MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK O., PAZLAROVÁ H. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

NOŽÍŘOVÁ J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.

PAZLAROVÁ H., ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

PREKOP J. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada, 2001. Pro rodiče. ISBN 80-247-9063-7.

PROŠKOVÁ D. *Štěstí, neštěstí, láska, pěstounství: příběhy ze života o objevování toho, co je a není důležité*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-164-4.

SCOTT D., O'NEILL C., MINGE A. *Contact between children in out-of-home care and their birth families*. School of Social Work – University of Melbourne, 2005. ISBN 0-7310-4333-2.

SOBOTKOVÁ I., OČENÁŠKOVÁ V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.

ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

TEXAS FOSTER YOUTH. *A guide for those „aging out“ of foster care in Texas*, s. 8-9. Texas Foster Youth Justice Project, 2010.

UHLÍŘOVÁ V., *Vztahový labyrint v náhradní rodině*. Rozum a cit, 2012.

UHLÍŘOVÁ V. a spol., *Dítě ve výchově příbuzných*. Rozum a cit, 2010.

UNICEF, *Compendium of promising practices to ensure that children under the age of three grow up in a safe and supportive family environment*. The United Nations Children's Fund, Switzerland, 2015.

VÁGNEROVÁ M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VYSKOČIL F., *Právní analýza; Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Středisko Náhradní rodinné péče, spolek. Praha, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

ZEZULOVÁ D. *Domov je místo, odkud tě nevyhodí--*. Olomouc: V.U.G., 2006. ISBN 80-903799-0-7.

Elektronické zdroje

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Formy náhradní rodinné péče* [online]. [cit. 2018-12-21]. Dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/cs/14501#4>>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Proces zprostředkování* [online]. [cit. 2018-12-19]. Dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/cs/14502>>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociálně-právní ochrana dětí* [online]. [cit. 2019-01-04]. Dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/cs/7260>>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Žádost o zařazení do evidence žadatelů* [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/14259/zadost_zarazeni_210113.pdf>

OBČANSKÝ ZÁKONÍK, č. 89/2012 Sb. [online]. [cit. 2018-12-16]. Dostupné z: <<https://zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>>

OBČANSKÝ ZÁKONÍK, č. 89/2012 Sb., *Osvojení, osvojitel a osvojené dítě* [online]. [cit. 2018-12-16]. Dostupné z: <<https://zakony.kurzy.cz/89-2012-obcansky-zakonik/cast-2-hlava-2-dil-2-oddil-2/>>

OBČANSKÝ ZÁKONÍK, č. 89/2012 Sb., *Svěření dítěte do péče jiné osoby a pěstounství* [online]. [cit. 2018-12-20]. Dostupné z: <<https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4581899/#cast2-hlava3-dil3>>

PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY, *Dávky pěstounské péče* [online]. [cit. 2019-01-26]. Dostupné z: <<https://portal.gov.cz/obcan/zivotni-situace/socialni-zabezpeceni/davky-pestounske-pece/prispevek-pri-prevzeti-ditete.html>>

PRIDE-CZ, *O Pride* [online]. [cit. 2019-02-05]. Dostupné z: <<https://www.pride-cz.com/o-pride>>

SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN Z.S., *Metodika doprovázení pěstounských rodin*, [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://docs.wixstatic.com/ugd/fd842e_bf873e7bc5174b82850f7eeb716706c9.pdf>

ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, č. 359/1999 Sb. [online]. [cit. 2018-12-23]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>

ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, č. 359/1999 Sb., *Dávky pěstounské péče* [online]. [cit. 2018-12-27]. Dostupné z: <<https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/f4822361/>>

ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, č. 359/1999 Sb., *Poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami* [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast6>>

ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ, č. 359/1999 Sb., *Práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče* [online]. [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <<https://zakony.kurzy.cz/359-1999-zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/cast-5-hlava-1/>>

Abstrakt

LIŠKOVÁ FORNOUZOVÁ J. *Klasická pěstounská péče (příprava, podmínky, průběh) a problematika kontaktů s biologickými rodiči*. České Budějovice 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

Klíčová slova: attachment, vývojová psychologie, citová deprivace, poruchy vazby, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, identita dítěte, kontakty s biologickými rodiči.

Práce se zabývá klasickou pěstounskou péčí a kontakty s biologickými rodiči. První kapitola je věnována významu rodiny, poruchám vztahové vazby a syndromu CAN. Druhá kapitola popisuje náhradní rodinnou péči a její typy. Třetí kapitola je zaměřena na klasickou pěstounskou péči, jaké jsou kladeny nároky na osobu pečující osoby, jak probíhá příprava, jaké má pěstounská péče podmínky a průběh. Kapitola čtvrtá se věnuje identitě dítěte, kontaktům s biologickými rodiči a popisuje průběh asistovaných kontaktů.

Abstract

The foster care (preparation, conditions, process) and the issue of contacts with biological parents

Key words: attachment, developmental psychology, emotional deprivation disorder, family ties disorder, substitute family care, foster care, child identity, contacts with biological parents.

The diploma thesis deals with foster care and contacts with biological parents. The first chapter aims to the importance of family, family ties disorder and the CAN syndrome. The second chapter is focused on the substitute family care and its forms. The third chapter describes the foster care, what are the demands on the personality of the caring person, what the preparation looks like, which are the conditions and course of the foster care. The fourth chapter is focused on the child identity, contacts with biological parents and describes the process of assisted contacts.